

IBIS

Interdyscyplinarna Bez Barrier Interaktywna Szkoła

Przewodnik dla nauczyciela

GEOGRAFIA

1. OCENIANIE

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

PRZEWODNIK DLA NAUCZYCIELA Geografia

- OCENIANIE -

2

Publikacja przeznaczona wyłącznie do bezpłatnej dystrybucji

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.
Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Fundacja DRABINA ROZWOJU
ul. Dobra 5/2, 00-384 Warszawa
tel.: 022 646 48 38; fax 022 646 48 38
e-mail: fundacja@drabina.org www.drabina.org

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP
2. RAMY PRAWNE OCENY
3. OCENIANIE JAKO STAŁY ELEMENT EDUKACJI SZKOLNEJ
4. EWALUACJA PROGRAMU NAUCZANIA JAKO SPECYFICZNA FORMA OCENY
5. INDYWIDUALIZACJA PROCESU NAUCZANIA
  - Metody pracy z uczniem trudnym
  - Rola nauczyciela w nauczaniu ucznia trudnego
  - Przykłady zastosowania wybranych metod i narzędzi w pracy z uczniem trudnym na lekcjach geografii
  - Metody i narzędzia pracy w ocenianiu kształtującym u ucznia z zaburzeniami zachowania
6. WYMOGI EDUKACYJNE
7. OCENIANIE SUMUJĄCE A OCENIANIE KSZTAŁTUJĄCE
8. PODSTAWOWE ELEMENTY W OCENIANIU KSZTAŁTUJĄCYM
  - Cele
  - Kryteria sukcesu
  - Pytania kluczowe
  - Informacja zwrotna
  - Samoocena i ocena koleżeńska
9. OCENIANIE KSZTAŁTUJĄCE JAKO ELEMENT KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI SPOŁECZNYCH
  - Budowanie społeczności klasowej
  - Rozwijanie kompetencji społecznych
  - Budowanie prawidłowej aktywności ucznia w czasie zajęć jako element rozwijania umiejętności psychospołecznych w grupie
  - Praktyczne wskazówki zastosowania metody dyskusji
  - Praktyczne wskazówki dotyczące rozwijania kompetencji z wykorzystaniem GIER

1. Wstęp

Integralną częścią programu nauczania IBIS jest sposób oceniania ucznia, który determinuje nie tylko styl nauczania, ale także atmosferę panującą w społeczności szkolnej. Tradycyjnie stosowany w szkołach system oceniania sumującego nie spełnia swojej podstawowej funkcji w nauczaniu, funkcji rozwojowej.

Nowoczesne nauczanie powinno być rodzajem kontraktu zawieranego pomiędzy nauczycielem a uczniem, w którym obie strony wspólnie ustalałyby zasady pracy, określały cele, zakres wiedzy i umiejętności oraz sposób monitorowania osiągnięć.

Uczniowie, współtworząc taki kontrakt, angażują się w proces nauczania, biorą odpowiedzialność za siebie i warunki, w jakich się uczą. Inne czynniki przyczyniające się do stworzenia pozytywnej przestrzeni i atmosfery sprzyjającej rozwojowi uczniów to:

- poczucie bezpieczeństwa warunków, w których się uczą;
- poczucie sensowności tego, czego się uczą;
- możliwość podejmowania samodzielnych działań i decyzji;
- poczucie wzajemnej wspólnoty.

4

Tylko traktowanie ucznia jak partnera w procesie nauczania, zapewnianie go o przydatności wiedzy, którą zdobywa, i umiejętności, które doskonalą, rozumienie go i akceptowanie oraz zapewnienie właściwego i ciekawego rytmu pracy wpływają wzmacniająco na realizację zadania, jakim jest... nauczanie czegoś i nauczenie się czegoś.

2. Ramy prawne oceny

Polski system edukacji jest określony przepisami prawnymi – w nich znajduje odbicie obowiązujący system oceniania. Podstawowymi dokumentem określającymi zasady edukacji w Polsce oraz zasady oceniania są:

- *Ustawa o systemie oświaty z dn.07.09.1991* (Dziennik Ustaw z 2004 r. nr 256 poz. 2572 z póź. zm¹).
- *Rozporządzenie MEN z dn. 30.04.2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach dla dzieci i młodzieży.* (Dziennik Ustaw nr 130, poz. 906 z póź. zm.)²

W myśl tych przepisów ocenie podlegają osiągnięcia edukacyjne ucznia i jego zachowanie.

¹ Dziennik Ustaw z 2004 r.nr 256 poz. 2572 z późniejszymi zmianami¹.

² Dziennik Ustaw nr 130, poz. 906 z póź. zm.²

3. Ocenianie jako stały element edukacji szkolnej

Ocenianie towarzyszy nam przez całe życie i dotyczy niemal wszystkich jego aspektów. Oceniani jesteśmy przez rówieśników, partnerów życiowych, przyjaciół, pracodawców. Przez co najmniej dwanaście lat jesteśmy oceniani w szkole, a ocenianie stanowi ważny instrument zbierania i przekazywania informacji o efektach pracy zarówno uczniów, jak i nauczycieli. Choć wszechobecne, i wydawałoby się, przewidziane, niejednokrotnie budzi skrajne emocje, z poczuciem krzywdy i niesprawiedliwości włącznie. Ocenianie i jego cel dotyczą i ucznia, i nauczyciela, ale także rodzica.

Istnieje kilka równorzędnych definicji oceniania.

Okoń definiuje je, jako **proces wyrażania opinii o uczniach za pomocą stopni lub ocen opisowych**, zarówno sporadycznie, jak i co kwartał (okres) lub przy końcu roku szkolnego³.

Według Niemierki⁴ ocena jest **informacją o wyniku kształcenia, której towarzyszy komentarz dotyczący tego wyniku**. Komentarz ten obejmuje: warunki uczenia się, sposób uzyskiwania informacji o wyniku, jego interpretacji i sposób wykorzystania tej informacji w toku dalszego uczenia się⁵.

Według Stróżyńskiego **ocenianie szkolne należy traktować zgodnie z zasadami komunikacji, opierającej się na czterech pytaniach: CO, PO CO, KOMU, JAK**⁶.

5

³ W. Okoń, *Słownik Psychologiczny*, Warszawa 1981.

⁴ B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 2002.

⁵ j.w.

⁶ *Poradnik. Model innowacyjnych metod dydaktycznych w zakresie szkolnictwa zawodowego*, praca zbiorowa Magdalena Matuszak, s. 109.

CO to jest ocena?	Jest to wynik kształcenia, wynik uczenia się (ocena = stopień szkolny + obowiązkowy komentarz towarzyszący mu)
PO CO ona jest?	Ocena powinna: służyć rozwojowi ucznia, dobrze informować o poziomie i rodzaju osiągnięć, motywować do skutecznej pracy i ukierunkowywać aktywność ucznia.
KOMU jest potrzebna, do kogo jest adresowana?	Przede wszystkim do ucznia, bo on jest najważniejszym podmiotem. Inni jej adresaci to: nauczyciele, którzy na jej podstawie promują uczniów, oraz rodzice, którzy modyfikują swoje działania wychowawcze.
JAK komunikować ocenę uczniowi?	Od sposobu komunikacji zależy, czy ocena spełnia swoją funkcję pedagogiczną. Powinna być zakomunikowana w sposób skuteczny, by uczeń umiał wykorzystać informacje w niej zawartą dla dalszego uczenia się.

Kosińska⁷ traktuje ocenianie **jako proces i system, który ma wspomagać pracę nauczycieli i rodziców nad sprawnym i mądrym wchodzeniem w życie młodego pokolenia**. Ocenianie ma pomóc uczniowi w:

- **rozpoznawaniu własnych możliwości:** uczeń wie, jaki ma zasób wiedzy, umiejętności i co w danej dziedzinie musi uzupełnić, a wystawiana cyfra od 1 do 6 informuje go o poziomie własnej wiedzy i własnych umiejętności w stosunku do obowiązującej skali;
- **rozwoju psychospołecznym:** uczeń sytuuje siebie wobec grupy rówieśniczej, określa swój status; ocena zaś wpływa na poziom akceptacji i samooceny;
- **budowaniu właściwej motywacji:** ocena działa motywująco lub wprost przeciwnie – demotywuje; o tym, czy ocenianie pełni funkcję motywatora, decyduje komentarz wyrażony przez osobę znaczącą, posiadającą odpowiedni autorytet;

⁷ E. Kosińska, *Ocenianie w szkole: krótki poradnik psychologiczny*, Kraków 2000.

- **kształtowaniu zainteresowań uczniów:** ocenianie może zachęcać do pracy nad dalszym własnym rozwojem, może ukierunkować obszar zainteresowań i utwierdzić w dokonaniu słusznego wyboru;
- **nabywaniu wiedzy:** poziom wiedzy i umiejętności musi być systematycznie monitorowany, tak aby i uczeń, i nauczyciel na bieżąco określali zakres posiadanej wiedzy czy kompetencji w danym obszarze i podejmowali decyzje, pozwalające go poszerzać.

Kosińska uważa też, „(...) że warunki i cele oceny zostaną spełnione, jeśli nauczyciel właściwie zrozumie sam proces oceniania, rzetelnie zbierze informacje o drodze edukacyjnej dziecka, a przede wszystkim jasno, precyzyjnie przekaze uczniowi informacje zwrotne, umożliwiające orientację we własnych możliwościach i postępach. Traktowanie oceny jako mechanizmu przymusu, nagradzania i karania kończy się zwykle zniechęceniem ucznia do nauki, do dbałości o własny wszechstronny i wielokierunkowy rozwój. Może się także skończyć negatywnym ocenianiem pracy nauczyciela przez rodziców i uczniów oraz porażką dydaktyczno-wychowawczą nauczyciela⁸”.

Według Jaworskiego **ocena – jeśli ma pełnić funkcję dydaktyczną – powinna być miarą wyników pracy ucznia i określać poziom wiedzy, umiejętności i postaw oraz luk do uzupełnienia w przyszłości. Pełni też funkcję wychowawczą, rozwijając zainteresowania i pobudzając do samodzielnej pracy oraz wskazuje miejsce ucznia w grupie społecznej⁹.**

Ciekawą zależność rodzaju funkcji oceny szkolnej w stosunku do samej oceny przedstawili Sołtys i Szmigiel¹⁰. Ilustruje to poniższa tabela.

Rodzaj funkcji oceny	Relacje funkcji oceny do samej oceny
----------------------	--------------------------------------

⁸ E. Kosińska, *Ocenianie w szkole: krótki poradnik psychologiczny*, Kraków, 2000, s.10.

⁹ Z. Jaworski, *Zarys problemu oceny szkolnej w wychowaniu fizycznym, Wychowanie fizyczne i sport*, 1968, oraz *Poradnik. Model innowacyjnych metod dydaktycznych w zakresie szkolnictwa zawodowego*, praca zbiorowa, s. 110.

¹⁰ D. Sołtys, M.K. Szmigiel, *Doskonalenie kompetencji nauczycieli w zakresie diagnozy edukacyjnej*, Kraków 1999.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Dydaktyczna	Informacja o stopniu opanowania treści nauczania przez ucznia.
Dydaktyczno-prognostyczna	Informacja o stopniu znajomości zagadnienia, pomocna również w planowaniu czynności nauczyciela.
Sterująco-metodyczna	Uzmysławia nauczycielowi konieczność zmian lub kontynuacji metod dydaktycznych.
Psychologiczna	Obejmuje kontekst zdrowia psychologicznego i fizycznego ucznia.
Wychowawcza	Uwzględnia zaangażowanie, wkład pracy, warunki środowiskowe ucznia.
Selektywna	Odróżnia uczniów dobrze przygotowanych do dalszej pracy od tych, którzy danej umiejętności jeszcze nie posiadli.
Społeczna	Kształtuje stosunki w klasie, określa predyspozycje ucznia do dalszej pracy i nauki.

Przytoczone wyżej definicje pokazują, że *ocenianie jest złożonym i trudnym procesem*, który może służyć nie tylko pozytywnym celom, takim jak np. motywacja do nauki i kształtowanie samodzielnego uczenia. Ocenianie ma też duży wpływ na rozwój osobowości, poczucie własnej wartości, określanie pozycji w grupach rówieśniczych, akceptację czy samoocenę. Zdarza się, że nieumiejętne wyznaczenie systemu oceniania służy nie do końca przemyślanym celom – bardziej wtedy dyscyplinuje i buduje autorytet nauczyciela niż wspiera autentyczny rozwój ucznia (np. przy

selektywnym wymiarze oceny). Może też działać destrukcyjnie i wpływać na rozwój zaburzeń zachowania, postawę lękową wobec szkoły, poczucie krzywdy i niesprawiedliwości.

Wyjątkiem jest ocenianie oparte na nauczaniu kształtującym, które – przez swój charakter – nie niszczy poprawnych relacji, a buduje je i wzmacnia. Według Sterny, polskiej promotorki oceniania kształtującego, „jeśli wiemy, jak skutecznie i dobrze uczyć, to właściwie nie jest ważne, czego uczymy. Uczeń otrzymuje trening efektywnego uczenia się, umie się uczyć i w przyszłości może sam nauczyć się potrzebnych zagadnień. W pewien sposób proces uczenia się jest ważniejszy niż to, czego uczymy. Dobre nauczanie oznacza, że nauczyciel sprawdza na każdym etapie (nie tylko na końcu), czego uczeń się nauczył i czy opanował materiał¹¹”,

4. Ewaluacja programu nauczania jako specyficzna forma oceny.

Specyficzną formą oceny jest **ewaluacja**. Podstawowym elementem systemu ewaluacji oświaty jest *ewaluacja zewnętrzna i wewnętrzna*.

Ewaluacja zewnętrzna prowadzona jest na potrzeby organu nadzoru pedagogicznego i szkoły przez wizytatorów.

Ewaluacja wewnętrzna służy pracownikom placówki: podnoszeniu jakości, doborze najefektywniejszych metod nauczania i sprawdzaniu osiągnięcia założonych efektów.

Ewaluacja jest to systematyczne zbieranie i analizowanie informacji o procesie dydaktycznym i jego efektach w celu sformułowania opinii wartościujących.

Ewaluacji powinna podlegać zgodność programu z prawem oświatowym, poprawność merytoryczna i dydaktyczna, a także efekty pracy uczniów. Ewaluacji programu nauczania można dokonywać na bieżąco (ewaluacja formatywna) i całościowo (ewaluacja sumatywna).

Ewaluacji formatywnej dokonuje nauczyciel za każdym razem, gdy sprawdza osiągnięcia swoich uczniów. Wyniki testów osiągnięć szkolnych pokazują, które cele programowe zostały zrealizowane w pełni, które częściowo, a które w ogóle nie zostały zrealizowane. Gdy wyniki sprawdzianów są niesatysfakcjonujące trzeba na bieżąco podjąć decyzję o wprowadzeniu zmian, np. dodaniu lub usunięciu pewnych metod pracy, zwiększeniu liczby godzin, zrezygnowaniu z treści wykraczających poza podstawę, jeżeli takie zostały dodane.

¹¹ www.ceo.org.pl Danuta Sterna

Ewaluacja sumatywna to ostateczna i całościowa ocena programu. Ma określić, jakie zmiany wiedzy i umiejętności uczniów zaszły w czasie realizacji programu i czy zostały osiągnięte zamierzone cele. Możemy to sprawdzić za pomocą:

- ankiet,
- wywiadów,
- obserwacji,
- analizy prac uczniów,
- analizy wyników egzaminów zewnętrznych.

W wyniku przeprowadzonej ewaluacji należy podjąć decyzję, czy program ma być kontynuowany. Jeżeli zostanie podjęta decyzja o kontynuowaniu programu nauczania, należy się zastanowić, jakie zmiany są konieczne w jego realizacji w celu podniesienia jakości nauczania¹².

5. Indywidualizacja procesu nauczania

Z ocenianiem ściśle są związane zagadnienia: *wymogów edukacyjnych i indywidualizacji procesu nauczania*.

10

Cytowane w rozdziale II *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 17.11.2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy, oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych* – nakłada na nauczyciela obowiązek dostosowania wymogów edukacyjnych i indywidualizację pracy z uczniem. Dotyczy to obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych odpowiednio do potrzeb rozwojowych, edukacyjnych i możliwości psychofizycznych konkretnego ucznia.

Zasada ta dotyczy w szczególności pracy z uczniem mającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego lub nauczania indywidualnego, u którego stwierdzono zaburzenia i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu.

Oprócz *uczniów mających zaburzenia uwarunkowane wewnątrznie*, np. obniżony poziom intelektualny, dysfunkcje somatyczne, np. wady słuchu, wzroku, cukrzycę lub uszkodzenia CUN (np. padaczkę), występują uczniowie ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się.

¹² *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Refleksje*, pod redakcją Grzegorza Mazurkiewicza. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.

W rozporządzeniu tym *specyficzne trudności w uczeniu się* odnoszą się do uczniów w normie intelektualnej, którzy mają trudności w przyswajaniu treści nauczania, wynikające ze specyfiki ich funkcjonowania percepcyjno-motorycznego i poznawczego, nieuwarunkowane schorzeniami neurologicznymi, np. dysleksja rozwojowa, dysgrafia, dysortografia, dyskalkulia.

Trudności w uczeniu się mogą wynikać z czynników zewnętrznych lub współwystępować w powiązaniu z oddziaływaniem zewnętrznym: różnice kulturowe, niewystarczające lub niewłaściwe nauczanie, czynniki psychogenne, zła sytuacja rodzinna ucznia.

Wymagania stawiane tym uczniom powinny być dostosowane do wymagań psychofizycznych konkretnego ucznia, a nie obniżone.

Ogólne wskazówki dotyczące ucznia ze specyficznymi trudnościami w uczeniu w zakresie nauczania geografii:

- uwzględniać trudności z zapamiętywaniem nazw
- w czasie odpowiedzi ustnych dyskretnie wspomagać, dawać więcej czasu na przypomnienie, dyskretnie naprowadzać
- częściej powtarzać i utrzymywać materiał
- podczas uczenia stosować techniki skojarzeniowe ułatwiające zapamiętywanie
- wprowadzać w nauczaniu metody aktywne, angażujące jak najwięcej zmysłów, używać wielu pomocy dydaktycznych, urozmaicać proces nauczania
- zróżnicować formy sprawdzania wiadomości i umiejętności, tak by ograniczyć ocenianie na podstawie pisemnych odpowiedzi ucznia
- przeprowadzać sprawdziany ustne z ławki lub odpytywać indywidualnie

METODY PRACY Z UCZNIEM TRUDNYM

Uczeń przeżywający niepowodzenia szkolne to dla nauczyciela *uczeń trudny*. Charakterystyczne trudności szkolne niektórych uczniów na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej przejawiają się w:

- Niskiej wydolności intelektualnej, poczuciu niskiej wartości.
- Braku wsparcia w domu rodzinnym, patologiiach rodzinnych, braku dobrych relacji nastolatka z rodziną.
- Różnego typu zaburzeniach podstawowych funkcji poznawczych, takich jak dysgrafia, dysleksja, dyskalkulia, które utrudniają czynienie widocznych postępów, wymagają od ucznia zmudnych, systematycznych i nudnych ćwiczeń.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- Różnego typu zaburzeniach emocjonalnych: zespół Aspergera, ADHD, lęki i fobie szkolne – zdiagnozowane lub nie.
- Utracie naturalnej chęci uczenia się na skutek wielokrotnych i wieloletnich porażek, ale też na skutek nieprzystosowanych do życia programów szkolnych oraz nudnych, podających sposobów nauczania.

ROLA NAUCZYCIELA W NAUCZANIU UCZNIĄ TRUDNEGO

- Nauczyciel organizuje sytuacje dydaktyczne w taki sposób, żeby uczeń mógł być aktywny umysłowo i technicznie.
- Zadaniem nauczyciela jest przekazanie uczniom podstaw wiedzy i umiejętności, które pozwolą im **uczyć się samym**.
- Rozbudza zainteresowania, używając takich pomocy dydaktycznych i metod, które wpływają na emocjonalne i estetyczne przeżywanie otaczającego świata. (lepiej, jeśli uczeń więcej przeżyje, a mniej się dowie!).
- Stosuje indywidualizację w stawianiu wymagań i ocenianiu.
- Buduje poczucie wartości ucznia.

Tajemnica sukcesu edukacyjnego według trenerów z Centrum Rozwoju Jump leży w zastosowaniu 4 metod¹³

¹³ Małgorzata Maria Kulik, trener w Centrum Rozwoju Jump, Przemysław Staroń, trener w Centrum Rozwoju Jump, pracownik Zakładu Psychologii Wspomagania Rozwoju SWPS (Sopot)

- Niech Twoje lekcje wywołują w uczniu poczucie „wow”
- Bądź obecny, konsekwentny, szanuj, współpracuj i pozwól na ekspresję
- Ucz przez doświadczenie
- Dawaj uczniowi wiarę w sukces

PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA WYBRANYCH METOD I NARZĘDZI W PRACY Z UCZNIEM TRUDNYM NA LEKCJACH GEOGRAFII

Wykonywanie zadań w grupie lub w parach

Takie rozwiązywanie zadań daje większe poczucie bezpieczeństwa, gwarantuje uczniowi wsparcie, łagodzi stres związany z oceną. Uczeń chętniej pyta o wyjaśnienie kolegi niż nauczyciela.

Przykład 1.

3.3. Zróżnicowanie gospodarcze świata

Temat lekcji: Jakie zwierzęta hoduje się na świecie?

TOK LEKCJI	TREŚCI	CZAS	UWAGI										
Lekcja właściwa	Praca w parach: uczniowie otrzymują polecenie uzupełnienia tabeli na podstawie artykułu ze strony http://www.niam.pl/pl/arttykul/525-tabu_zywieniowe_roznych_religii	2 min	Oczekiwane przykłady odpowiedzi										
Praca w grupach	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Religia</th> <th>Zakazy i ograniczenia spożywania mięsa</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Islam</td> <td>Zakaz spożywania wieprzowiny (zwierzęta nieczyste)</td> </tr> <tr> <td>Hinduizm</td> <td>Zakaz spożywania wołowiny (bydło święte i nietykalne)</td> </tr> <tr> <td>Judaizm</td> <td>Zakaz spożywania wieprzowiny (zwierzęta nieczyste) oraz koni, wielbłądów, gadów, drapieżnych ptaków</td> </tr> <tr> <td>Kościół rzymsko-katolicki</td> <td>Zakaz spożycia mięsa w Wielki Piątek, Środę Popielcową, wskazany post w piątki</td> </tr> </tbody> </table>	Religia		Zakazy i ograniczenia spożywania mięsa	Islam	Zakaz spożywania wieprzowiny (zwierzęta nieczyste)	Hinduizm	Zakaz spożywania wołowiny (bydło święte i nietykalne)	Judaizm	Zakaz spożywania wieprzowiny (zwierzęta nieczyste) oraz koni, wielbłądów, gadów, drapieżnych ptaków	Kościół rzymsko-katolicki	Zakaz spożycia mięsa w Wielki Piątek, Środę Popielcową, wskazany post w piątki	10 min
Religia	Zakazy i ograniczenia spożywania mięsa												
Islam	Zakaz spożywania wieprzowiny (zwierzęta nieczyste)												
Hinduizm	Zakaz spożywania wołowiny (bydło święte i nietykalne)												
Judaizm	Zakaz spożywania wieprzowiny (zwierzęta nieczyste) oraz koni, wielbłądów, gadów, drapieżnych ptaków												
Kościół rzymsko-katolicki	Zakaz spożycia mięsa w Wielki Piątek, Środę Popielcową, wskazany post w piątki												

Klasowi korepetytorzy

Skłaniaj uczniów, którzy szybciej rozwiązali dane ćwiczenie, do pomocy innym kolegom w klasie.

Zalety: metoda uczy współpracy i nawiązywania kontaktów, dawania i brania, korepetytor ćwiczy i utrwała nabyte umiejętności, drugi uczeń często czuje mniejszy stres, korzystając z pomocy kolegi niż nauczyciela. Metoda pozwala lepiej gospodarować czasem na lekcji, przy jednoczesnej aktywności wszystkich uczniów.

Przykład 2.

1.2. Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata

Temat lekcji: Dlaczego ludzie nie mieszkają na pustyniach i w wysokich górach?

TOK LEKCJI	TREŚCI	CZAS	UWAGI			
Lekcja właściwa	Nauczyciel podaje treść zadania	1 min	wskazane korzystanie z mapy			
Rozwiązywanie ćwiczenia	Zadanie 3. Zakwalifikuj wymienione niżej krainy geograficzne do ekumeny lub anekumeny / subekumeny. <i>Nizina Padańska, Borneo, Kotlina Kongo, Spitsbergen, Kotlina Kalahari, Nizina Amazonki, Delta Gangesu, Himalaje, Ziemia Baffina, Góry Wierchojańskie</i>	7 min				
	<table border="1"> <tr> <td>ekumena</td> <td>anekumena / subekumena</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> </tr> </table>	ekumena		anekumena / subekumena		
ekumena	anekumena / subekumena					
	Jeżeli skończysz, podnieś rękę i poczekaj, aż podejść i sprawdzę poprawność wykonanego ćwiczenia.					

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	<p>Ci z Was, którzy zrobili zadanie bezbłędnie, zostaną wyznaczeni do pomocy pozostałym kolegom.</p> <p>Sprawdzicie poprawność przyporządkowania obszarów, gdy wykryjecie błędy, wyjaśnicie koledze, dlaczego takie rozwiązanie jest niewłaściwe i jak wygląda prawidłowa odpowiedź.</p>		
--	--	--	--

Rysowanie doświadczenie radości tworzenia – np. poprzez działania manualne; Działa na zmysł wzroku (u wielu osób dominuje pamięć wzrokowa) pomaga w zapamiętaniu pojęć. Rozwijają wyobraźnię, mapy myśli są sposobem szybkiego robienia notatek.

Przykład 1.

4.2. Zróżnicowanie gospodarcze świata

Temat lekcji: Rozwój przemysłu wysokich technologii – gdzie i dlaczego?

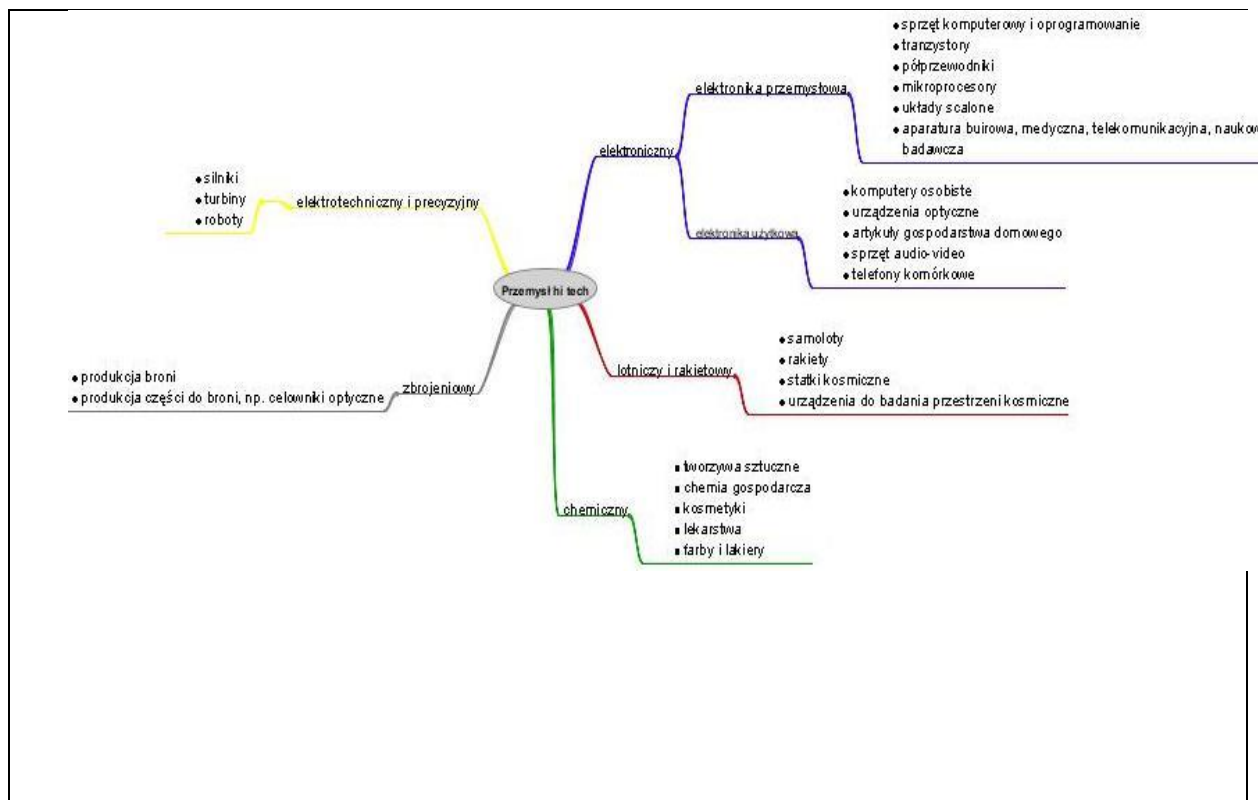
15

TOK LEKCJI	TREŚCI	CZAS	UWAGI
<p>Lekcja właściwa.</p> <p>Praca w zeszycie na podstawie podręcznika oraz własnej wiedzy</p>	<p>Poznasz gałęzie i produkty przemysłu wysokich technologii</p> <p>Uczniowie wykonują odręcznie mapę myśli, dobrze jeśli będzie kolorowa. Do nazw można dodać rysunki przedmiotów lub rysunkami zastąpić nazwy. Ważniejsze jest własne wykonanie, oryginalna grafika, indywidualny pomysł niż strona „artystyczna”.</p>	<p>10 min</p> <p>10 min</p>	<p>Pracę można wykonać kredkami, flamastrami.</p> <p>Poniżej przykład wykonany w programie FreeMind.</p>

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Objaśnienie znaczenia czasowników operacyjnych – przykłady

- Porównywanie, czyli podanie podobieństw i różnic. Ćwicz najpierw na prostych przykładach, np. porównajcie Jasia i Krzysia, porównajcie Wisłę i Odrę.
- Ocena to przypisanie wartości, podanie zalet i wad – wypisz swoje 2 mocne i 2 słabe strony.
- Inne objaśnienia czasowników operacyjnych znajdziesz w Podstawie Programowej tom 5 Edukacja Przyrodnicza

Praca z danymi statystycznymi

Analizując dane statystyczne, poleć uczniowi zwracać uwagę na **tytuł i nagłówek** tabeli, oraz **jednostki**, w jakich podawane są wartości liczbowe. Dopiero później zleć dokonanie porównań i interpretacji wartości.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Przykład 3

4.12 Państwo, gospodarka (podstawy przedsiębiorczości)

2.3 Zróżnicowanie gospodarcze świata (geografia)

Temat lekcji: Globalizacja gospodarki

TOK LEKCJI	TREŚCI	CZAS	UWAGI
Lekcja właściwa	Nauczyciel rozdaje uczniom atlasy geograficzne i tabelę zawierającą zestawienie najbogatszych i najbiedniejszych państw współczesnego świata (materiał pomocniczy 1).	1 min	
Praca ucznia z atlasem geograficznym i materiałem statystycznym	Prosi, aby uczniowie zwrócili uwagę, że PKB podawany jest w dolarach na rok w przeliczeniu na jednego mieszkańca, a następnie zadaje następujące ćwiczenia z atlasem i materiałem statystycznym:	1 min	
	1/Policz, ile dolarów w 2011 roku na dzień miał do dyspozycji statystyczny mieszkaniec Lichtensteinu, a ile mieszkaniec Demokratycznej Republiki Konga.	10 - 15 minut	
	2/Uzyskane powyżej wyniki przelicz na złotówki i zaproponuj, co można za to kupić.		
	3/Podaj kraje, w których PKB/osobę było mniejsze w 2011 niż w 2008 r.		
	4/Gdzie leżą najbogatsze i najbiedniejsze kraje świata?		
	Pytanie dodatkowe:		
	5/Co jest podstawą gospodarki najbogatszych, a co najbiedniejszych państw znajdujących się w tabeli?		

Materiał pomocniczy 1

NAJBOGATSZE I NAJBIEDNIEJSZE PAŃSTWA ŚWIATA

Przykład. Pokaż, jak ograniczać pola widzenia w tabelach, aby ułatwić czytanie danych. W ten sposób łatwiej analizować dane.

Kraje najbogatsze			Kraje najbiedniejsze		
Kraj	PKB w \$ na jednego mieszkańca w 2008 roku	PKB w \$ na jednego mieszkańca w 2011 roku	Kraj	PKB w \$ na jednego mieszkańca w 2008 roku	PKB w \$ na jednego mieszkańca w 2011 roku
Lichtenstein	118 000	135 000	Demokratyczna Republika Konga	375	291
Katar	110 700	88 222	Burundi	400	608
Luxemburg	81 000	81 466	Liberia	500	577
Zjednoczone Emiraty Arabskie	68 000	69 800	Erytrea	700	589
Norwegia	59 300	51 959	Niger	700	675
Brunei	53 100	48 333	Sierra Leone	700	877

18

- **Zainteresowanie lekcją**
- Koniecznie podaj cel lekcji. Tak sformułuj cel, żeby był dla ucznia jasny i możliwie atrakcyjny. Podaj (najlepiej do zapisania), czego będziesz wymagać, tak aby uczeń nie był zaskoczony i mógł się odpowiednio przygotować. Kryteria oceniania nazywane są w języku oceniania kształtującego NaCoBeZu (na co będę zwracać uwagę).

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Przykład 4.

3.5. Zróżnicowanie gospodarcze świata

Temat lekcji: Przemiany na obszarach wiejskich

TOK LEKCJI	TREŚCI	CZAS	UWAGI
Czynności wstępne	Po sprawdzeniu listy obecności nauczyciel formułuje cele lekcji w języku ucznia:	2 min	Lekcja powinna opierać się na obserwacjach i doświadczeniach uczniów
Zapoznanie uczniów z założonymi celami lekcji i kryteriami sukcesu	1/Poznasz pozarolnicze funkcje wsi. 2/Nauczysz się wyjaśniać przyczyny i skutki zmian funkcji wsi w krajach wysoko rozwiniętych w tym również w Polsce. Nauczyciel prosi uczniów o zapisanie w zeszytach następujących kryteriów sukcesu (NaCoBeZu) w odniesieniu do dzisiejszej lekcji. 1/Czy umiesz wymienić 2 tradycyjne i 2 nowe funkcje wsi? 2/Czy umiesz podać 2 przyczyny współczesnych zmian na wsi? 3/Czy umiesz podać 2 skutki zmian na wsi w krajach wysoko rozwiniętych?	4 min	

Więcej informacji i przykładów na temat celu, kryterium oceny znajdziesz w rozdziale „Podstawowe elementy oceniania kształtującego”.

Ćwiczenie wypowiedzi ustnych i opanowanie stresu

Po postawieniu pytania poproś o niepodnoszenie rąk. Daj czas na zastanowienie się całej grupie, nie proś o odpowiedź ciągle tych samych, szybko zgłaszających się uczniów. Niech każdy ma szansę udzielenia odpowiedzi, ale jednocześnie daj prawo odpowiedzi „nie wiem” bez narażenia się na niezadowolenie nauczyciela. Daj czas na wypowiedź – nie przerywaj, nie dopowiadaj, jeśli jest niezrozumiała, poproś o wyjaśnienie.

Test powtórka

Nauczyciel zadaje pytanie, uczniowie udzielają pisemnej odpowiedzi. Po każdym pytaniu nauczyciel dość szybko podaje odpowiedź. Zalety: angażuje całą klasę, zaryzykowanie nieprawidłowej odpowiedzi nie wiąże się z konsekwencjami, czego często obawiają się słabi uczniowie, testowi nie towarzyszy strach ani ściąganie, bo uczniowie wiedzą, że robią go dla siebie. Priorytetem jest wiedza, a nie ocena.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Przykład 5.

W załączniku nr 2 „Scenariusze lekcji”, scenariusz nr 2: Jakie zwierzęta hoduje się na świecie.

Informacja zwrotna

Informacja zwrotna w odróżnieniu od oceny jest przez słabego ucznia przyjmowana pozytywnie, pozwala mu zrozumieć i poprawić błędy. Nastawia optymistycznie do własnego procesu ucznia się i możliwości sprostania oczekiwaniom.

Więcej informacji i przykładów o sposobach przekazywania informacji zwrotnej, przydatnych formularzy znajdziesz w rozdziale „Podstawowe elementy oceniania kształtującego”.

Podsumowanie zajęć

Pomóż uczniom dostrzec efekty własnej nauki. Uczniowie kończą zdania:

Dziś nauczyłam/em się...

Zrozumiałam/em, że...

Przypomniałam/em sobie, że...

Dziś osiągnęłam/nałam założony cel, gdyż... i dowolne inne

Zalety: dobre podsumowanie, zakończenie lekcji, chwila refleksji dla ucznia, możliwość wyrażenia swoich uczuć, informacja zwrotna dla nauczyciela

20

Przykład 1. Geografia

1.3. Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata

Temat lekcji: Zróżnicowanie ludności świata - kręgi kulturowe

TOK LEKCJI	TREŚCI	CZAS	UWAGI
Lekcja właściwa Część końcowa.	Pod koniec zajęć nauczyciel, badając stopień osiągnięcia założonych celów lekcji, sprawdza odpowiedzi uczniów na wybrane pytanie kluczowe, np: Jak inaczej żyłoby się na Ziemi, gdyby wszyscy ludzie należeli do jednej rasy, mówili jednym językiem, wyznawali tę samą religię? Zastosuj technikę zdań podsumowujących. Polecenie dla ucznia: napisz dokończenie <u>wybranego zdania</u> : Zaletą takiej sytuacji byłoby... Wadą takiej sytuacji byłoby... Zastosuj technikę runda bez przymusu (uczniowie kolejno odczytują odpowiedzi)	ok.10min	Uczeń może dokończyć jedno lub oba zdania – pozostawiamy mu wybór Każdy uczeń głośno odczytuje swoją odpowiedź nawet, jeśli się one powtarzają

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

---

METODY I NARZĘDZIA PRACY W OCENIANIU KSZTAŁTUJĄCYM STOSOWANE U UCZNIĄ Z ZABURZENIAMI ZACHOWANIA

W I klasie szkoły ponadgimnazjalnej mamy do czynienia z grupą nastolatków, dla której w tym wieku pozycja wśród rówieśników jest najważniejszą wartością. Potrzeba zaprezentowania się w odpowiednim świetle i wywarciu wrażenia na innych, zyskania przyjaciół jest najsilniejszą motywacją wyboru sposobów zachowania.

Wielu nastolatkom odpowiada wizerunek niepokornego ucznia, mogą tym zaimponować kolegom.

POLECANE METODY NA LEKCJACH GEOGRAFII (I NIE TYLKO...)

- ❖ **Czasowa izolacja od grupy**, aby pozbawić ucznia „widowni” – odsunięta ławka, praca samodzielna na zapleczu sali, wysłanie na „spacer” po korytarzu (zależnie od możliwości) z jednoczesnym ustnym podkreśleniem nieakceptacji trudnego zachowania.
- ❖ **Powstrzymanie się od spektakularnego karania**. Kara paradoksalnie wyróżnia ucznia i spełnia jego oczekiwanie bycia zauważonym.
- ❖ **Zaangażowanie w pozytywne i absorbujące działanie** np.
  - ✓ rozwiązywanie krzyżówki (adres kreatora krzyżówek np. http://gry.lap.pl/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=3&Itemid=8)
  - ✓ kolorowanie, np. scenek rodzajowych, komiksów (przedsiębiorczość)
  - ✓ rozwiązywanie wesołych zagadek - przykłady znajdziesz na stronie <http://katarzyna.majakowska.edu.oeizk.waw.pl/>.
- ❖ **Poświęcenie uwagi** uczniowi przez docenienie pozytywnych zachowań, pochwały stosowne do osiągnięć.
- ❖ **Danie szansy na sukces** i pokazanie, że dobrze wykonane zadanie (ale nie ocena!) zapewnia dobre samopoczucie. Zaproponuj konkurs ekonomiczny na poziomie adekwatnym do możliwości uczniów.
- ❖ **Zainteresowanie lekcją**, koniecznie podaj cel lekcji – pamiętaj, że temat lekcji nie jest celem. Tak sformułuj cel, żeby był dla ucznia jasny i możliwie atrakcyjny. Wywołuj zaskoczenie, zdziwienie, działaj na wyobraźnię, prowokuj, łam rutynę.
- ❖ **Pokazywanie przez nauczyciela, jak duże powiązania ma nauka z życiem codziennym.**

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

-
- ❖ **Sklonienie ucznia do aktywności**, uczeń będzie aktywny, gdy będzie miał poczucie sensu tego, co robi, gdy uwzględni jego potrzeby i zainteresowania, gdy zapewnisz mu poczucie bezpieczeństwa (dasz prawo do błędów i pytań), gdy pozwolisz mu podejmować decyzje i realizować własne pomysły, dostrzeżesz zarówno jego wkład pracy, jak i pozytywy w efekcie końcowym.

ZABURZENIA ZACHOWANIA – ZESPÓŁ ASPERGERA

Wskazówki dla nauczycieli i terapeutów znajdziesz na stronie:

www.niegrzecznedzieci.org.pl/asperger/specjalnie-dla-nauczycieli-i-terapeutow/

PODSUMOWANIE

Wspieraj, ale nie wyręczaj. Nie oczekuj perfekcji, oczekuj postępu!

1. Wymogi edukacyjne

Najczęściej, w standardach szkolnych ocenie podlegają: wiedza, umiejętności i zachowanie. Wszyscy zgodnie twierdzą, że niezmiernie trudno jest oceniać postawy; niemniej jednak właściwy system oceniania może pomagać w ich kształtowaniu. W programie nauczania „IBIS” zaproponowane zostały poniższe wymagania edukacyjne na stopnie szkolne.

Na ocenę dopuszczającą uczeń:

- zna (objaśnia/prawidłowo stosuje) pojęcia: przyrost naturalny, eksplozja demograficzna, ekumena, subekumena, anekumena, metropolia, slumsy, urbanizacja, zespół miejski, migracja, mierniki poziomu rozwoju gospodarczego, kraje wysoko rozwinięte, kraje średnio rozwinięte, kraje słabo rozwinięte, państwo, terytorium zależne, kolonializm, dekolonizacja, globalizacja, integracja gospodarcza, rośliny alimentacyjne, rośliny przemysłowe, rośliny pastewne, zboża, rośliny cukrodajne, oleiste, bulwiaste, włóknodajne, używki, hodowla zwierząt, chów zwierząt, pogłowie, pozarolnicze funkcje wsi, lesistość, wylesianie, rybołówstwo, surowce nieodnawialne, przemysł high-tech, czynniki lokalizacji przemysłu, telepraca, bezrobocie, walory turystyczne, komunikacja, transport, handel zagraniczny, antropopresja, rozwój zrównoważony (ekorozwój), ochrona przyrody, rolnictwo ekologiczne, system przyrodniczy Ziemi, odnawialne i nieodnawialne zasoby naturalne, zasoby wodne, deficyt wody, gazy cieplarniane, globalne ocieplenie, degradacja gleb, erozja gleb,
- opisuje zmiany liczby ludności świata na poszczególnych kontynentach i grupach państw,
- wymienia fazy rozwoju demograficznego,
- wymienia czynniki należące do barier osadniczych,
- wymienia czynniki sprzyjające osiedlaniu się ludzi,
- wymienia główne kręgi kulturowe współczesnego świata,
- wskazuje na mapie największe miasta na poszczególnych kontynentach,
- określa przyczyny urbanizacji,
- wymienia przyczyny i skutki migracji,
- podaje trzy przykłady mierników poziomu rozwoju gospodarczego, w tym PKB,
- wskazuje na mapie najbiedniejsze i najbogatsze państwa świata,
- wymienia główne zmiany na mapie politycznej Europy po 1990 roku,

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- wymienia czynniki wpływające na integrację w skali globalnej i regionalnej,
- podaje cele głównych organizacji międzynarodowych: UE, ONZ, NATO,
- wymienia główne uprawy,
- wymienia cele hodowli zwierząt,
- wskazuje na mapie obszary niedożywienia i głodu na świecie,
- opisuje tradycyjne funkcje obszarów wiejskich,
- wskazuje na mapie obszary o różnym stopniu lesistości,
- wymienia korzyści wynikające z nadmorskiego położenia państwa,
- podaje główne przyczyny zanieczyszczeń mórz i oceanów,
- wymienia przykłady odnawialnych i nieodnawialnych surowców energetycznych,
- wymienia przykłady przyrodniczych i pozaprzyrodniczych czynników lokalizacji przemysłu,
- wymienia gałęzie przemysłu wysokich technologii,
- podaje główne czynniki rozwoju turystyki,
- wymienia główne regiony turystyczne świata,
- wymienia przykłady nowoczesnych technologii umożliwiających komunikację,
- wymienia przykłady wykorzystania internetu w codziennym życiu,
- podaje przykłady różnych rodzajów transportu,
- charakteryzuje wpływ antropopresji na środowisko przyrodnicze,
- podaje przykłady form ochrony środowiska przyrodniczego,
- podaje przykłady odnawialnych i nieodnawialnych zasobów naturalnych,
- wymienia negatywne skutki eksploatacji zasobów naturalnych,
- wskazuje na mapie główne cechy obszarów o niedoborze i nadmiarze wody,
- wyjaśnia główne przyczyny występowania niedoborów wody na Ziemi,
- podaje główne źródła zanieczyszczeń wody,
- charakteryzuje na podstawie danych statystycznych zasoby wodne na świecie,
- wymienia rodzaje gazów cieplarnianych oraz główne źródła ich emisji,
- przewiduje skutki zanieczyszczeń wód,
- wyjaśnia zjawisko globalnego ocieplenia,
- wymienia główne rodzaje degradacji gleb i ich przyczyny.

Na ocenę dostateczną uczeń:

- zna (objaśnia/prawidłowo stosuje) pojęcia: współczynnik urodzeń, współczynnik zgonów, przyrost rzeczywisty, kultura, cywilizacja, krąg kulturowy, współczynnik urbanizacji, emigracja, imigracja, wskaźnik HDI, położenie geopolityczne, globalizacja gospodarcza, finansowa, polityczna, kulturowa, ekologiczna, korporacja międzynarodowa, strefa wolnego handlu, unia celna, unia polityczna, pomoc doraźna, pomoc rozwojowa, plony, zbiory, wyżywienie obfite, wyżywienie skromne, wyżywienie niedostateczne i głodowe, bilans energetyczny, energia odnawialna, struktura zawodowa ludności, terminal, eksport, import, irygacja, nawadnianie, melioracja, zakwaszenie i zasolenie gleb, pustynnienie,
- podaje przyczyny różnego tempa rozwoju demograficznego kontynentów i grup państw,
- charakteryzuje fazy rozwoju demograficznego,
- podaje przyczyny i skutki eksplozji demograficznej,
- wskazuje na mapie obszary i państwa o największej i najmniejszej gęstości zaludnienia,
- wskazuje na mapie przykłady ekumeny, subekumeny i anekumeny,
- wskazuje na mapie przykłady państw z różnych kręgów kulturowych,
- podaje cechy metropolii i megamiasta,
- potrafi wyjaśnić przyczyny i skutki powstawania slumsów,
- wymienia etapy tworzenia różnych typów zespołów miejskich,
- podaje rodzaje migracji z uwzględnieniem różnych kryteriów podziału,
- potrafi wymienić główne kierunki migracji współczesnych i historycznych,
- przyporządkowuje wybrane państwa do państw słabo, średnio i wysoko rozwiniętych na podstawie mierników rozwoju gospodarczego,
- wymienia pięć przykładów mierników poziomu rozwoju gospodarczego, w tym HDI,
- podaje główne cechy państw słabo i wysoko rozwiniętych gospodarczo,
- wyjaśnia dlaczego terytoria zależne nie dążą do uzyskania niepodległości,
- wskazuje na mapie i podaje nazwy państw powstałych po rozpadzie Jugosławii i ZSRR,
- podaje mocne strony położenia geopolitycznego Polski po 1990 roku,
- wskazuje na mapie przykłady terytoriów zależnych,
- wymienia największe korporacje międzynarodowe, wskazuje na mapie kraj pochodzenia wybranych korporacji,

- wymienia cele głównych organizacji gospodarczych: OPEC, NAFTA, Unia Narodów Południowoamerykańskich, Unia Afrykańska, Stowarzyszenie Narodów Azji Pd- Wsch. ASEAN, podaje przykłady państw należących do tych organizacji, wskazuje je na mapie,
- zna przyczyny różnic w rozwoju państw najsłabiej i najlepiej rozwiniętych gospodarczo,
- podaje nazwy państw najbiedniejszych, do których kierowana jest pomoc z zagranicy,
- podaje przykładowe nazwy państw dotkniętych kataklizmami i klęskami ekologicznymi, wojnami i głodem,
- wskazuje główne obszary upraw na mapie świata,
- wskazuje na mapie główne regiony hodowli zwierząt,
- wskazuje na mapie i opisuje główne regiony rolnicze świata,
- wskazuje na mapie głównych producentów zwierząt hodowlanych na świecie,
- wymienia przyczyny zróżnicowania hodowli zwierząt na świecie,
- wskazuje na mapie główne łowiska morskie,
- podaje różnice w wielkości produkcji żywności na świecie,
- wymienia skutki niedożywienia ludności,
- wymienia skutki nadmiernego spożywania żywności,
- podaje przyczyny zmian funkcji obszarów wiejskich w krajach wysoko rozwiniętych gospodarczo,
- wymienia skutki rozwoju pozarolniczych funkcji wsi,
- wymienia przyczyny wylesiania na świecie, wskazuje na mapie przykłady obszarów wylesianych,
- wyjaśnia skutki wylesiania wybranych obszarów,
- wymienia przykłady zalesiania na świecie,
- wskazuje na mapie główne szlaki żeglowne świata,
- wskazuje na mapie główne porty morskie,
- wyjaśnia przyczyny rozmieszczenia głównych łowisk świata,
- wyjaśnia różnice w spożyciu ryb na wybranych przykładach (np. Japonia i Polska),
- wskazuje na mapie obszary wydobywania ropy naftowej, gazu ziemnego, węgla kamiennego i brunatnego oraz uranu,
- charakteryzuje tendencje zmian w wykorzystaniu surowców energetycznych na świecie,
- podaje przykłady państw produkujących najwięcej energii w elektrowniach ciepłych, wodnych i jądrowych, wskazuje je na mapie,

- podaje przykłady uniezależnienia się zakładów przemysłowych od przyrodniczych czynników lokalizacji przemysłu,
- wymienia główne czynniki lokalizacji przemysłu wysokich technologii,
- wymienia nowe rodzaje usług i ich wpływ na powstawanie nowych miejsc pracy,
- wskazuje na mapie państwa o najlepiej rozwiniętych usługach związanych z rozwojem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych,
- opisuje główne cele wyjazdów turystycznych,
- podaje przykłady państw o dużych wpływach z turystyki,
- określa kierunki wyjazdów turystycznych Polaków,
- charakteryzuje wpływ rozwoju nowoczesnych technologii na współczesną gospodarkę,
- wskazuje na mapie państwa o najlepiej i najslabiej rozwiniętym transporcie samochodowym i kolejowym,
- ocenia na przykładach wpływ rozwoju transportu na życie codzienne ludzi,
- wyjaśnia nierównomierny rozwój sieci drogowej i kolejowej na świecie i w Polsce,
- wymienia czynniki pozaprzyrodnicze zmieniające relacje człowiek–środowisko,
- charakteryzuje przykłady działań mających zmniejszać negatywne skutki antropopresji,
- wymienia sposoby oszczędnego gospodarowania zasobami naturalnymi,
- podaje główne założenia rozwoju zrównoważonego,
- wymienia i wskazuje na mapie przykłady obszarów najbardziej zniszczonych rabunkową gospodarką zasobów naturalnych,
- wymienia sposoby pozyskiwania wody na obszarach z deficytem wody,
- wymienia przykłady państw o największej emisji CO₂ do atmosfery,
- wyjaśnia pochodzenie gazów cieplarnianych,
- wskazuje na mapie przykłady obszarów narażonych na erozję gleb,
- podaje skutki degradacji gleb,
- wymienia sposoby działań ograniczających erozję gleb.

Na ocenę dobrą uczeń:

- zna (objaśnia/prawidłowo stosuje) pojęcia: dietność kobiet, gęstość zaludnienia, bariery osadnicze, megamiasto, suburbanizacja, reurbanizacja, dezurbanizacja, aglomeracja monocentryczna, aglomeracja policentryczna (konurbacja), megalopolis, suburbia, repatriacja, deportacja, uchodźstwo, transformacja polityczna, transformacja gospodarcza, antyglobalizm, euroregion, GMO, głód jawny, głód utajony, akwakultura, marikultura, tania bandera, wyłączna strefa ekonomiczna, limity połowów, kryzys energetyczny, biegun technologiczny, technopolia, klaster, dystrykt przemysłowy, outsourcing, offshoring, determinizm, nihilizm, indeterminizm, posybilizm, model konsumpcji,
- potrafi scharakteryzować fazy przejścia epidemiologicznego,
- potrafi podać przyczyny i skutki regresu demograficznego,
- potrafi wyjaśnić przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludzi na świecie,
- wymienia główne cechy kultury europejskiej, angloamerykańskiej, Ameryki Łacińskiej, islamu, Afryki Subsaharyjskiej, Azji Południowo-Wschodniej, pacyficznej,
- potrafi wyjaśnić związki między religią a głównymi cechami kulturowymi,
- potrafi podać przyczyny rozwoju terytorialnego i ludnościowego wybranych miast na poszczególnych kontynentach,
- podaje różnice w warunkach życia mieszkańców różnych dzielnic dużych miast,
- potrafi wyjaśnić przyczyny i skutki powstawania wielkich miast,
- wymienia płaszczyzny i etapy urbanizacji,
- wymienia cele i przykłady działań wybranych organizacji międzynarodowych, w tym pozarządowych: Czerwony Krzyż, Czerwony Półksiężyc, UNICEF, FAO, PAH, Greenpeace, Amnesty International,
- wskazuje na mapie przykłady państw o największym i najmniejszym współczynniku urbanizacji,
- wskazuje na mapie przykłady różnych typów aglomeracji na świecie,
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania procesów urbanizacyjnych na poszczególnych kontynentach,
- opisuje fazy rozwoju miast,
- porównuje kierunki migracji historycznych i współczesnych,
- wskazuje na mapie państwa o dużym udziale imigrantów w strukturze ludności,
- wyjaśnia przyczyny konfliktu w Jugosławii,

- podaje przyczyny rozpadu ZSRR, wskazuje na mapie najmłodsze państwa Europy,
- wymienia pozytywne i negatywne skutki globalizacji,
- określa przebieg globalizacji w różnych dziedzinach,
- przedstawia rolę nowoczesnych technologii w procesie globalizacji,
- opisuje zasady funkcjonowania korporacji międzynarodowych,
- podaje zalety i wady rozszerzania UE dla państw wstępujących i obecnych członków,
- podaje zalety i wady członkostwa Polski w wybranych organizacjach międzynarodowych,
- analizuje skutki dysproporcji w rozwoju gospodarczym państw najsłabiej i najlepiej rozwiniętych gospodarczo,
- wyjaśnia zagrożenia związane z udzielaniem pomocy państwom biednym,
- wymienia głównych producentów upraw na świecie,
- wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych na rozmieszczenie i rodzaj głównych upraw,
- wyjaśnia wpływ stosowania roślin modyfikowanych genetycznie na wielkość zbiorów,
- wskazuje związki między religią a rozwojem hodowli na wybranych przykładach,
- wyjaśnia przyczyny zmian funkcji wsi,
- podaje przykłady pozytywnego i negatywnego gospodarowania zasobami leśnymi na świecie,
- charakteryzuje stan leśności w Polsce,
- podaje przykłady krajów w których prowadzi się marikulturę,
- wyjaśnia rolę taniej bandery w gospodarce morskiej,
- wyjaśnia przyczyny rozwoju przemysłu stoczniowego na wybranych przykładach,
- charakteryzuje zmiany w bilansie energetycznym świata,
- wskazuje podobieństwa i różnice w strukturze produkcji energii w wybranych państwach,
- wyjaśnia przestrzenne zróżnicowanie lokalizacji przemysłu high-tech na świecie,
- wskazuje korzyści i zagrożenia związane telepracą,
- wymienia przykłady czynników przeciwdziałających bezrobociu,
- opisuje wpływ turystyki na poziom rozwoju gospodarczego wybranych państw,
- wyjaśnia wpływ turystyki na rozwój i życie ludności w państwach słabo rozwiniętych,
- ocenia wpływ turystyki na stan środowiska przyrodniczego,
- ocenia znaczenie internetu w rozwoju usług,
- wskazuje na mapie najważniejsze szlaki żeglugi śródlądowej,

- podaje wady i zalety poszczególnych rodzajów transportu,
- wymienia najważniejsze porty lotnicze,
- podaje czynniki rozwoju handlu międzynarodowego,
- porównuje mocne i słabe strony różnych rodzajów transportu do przewozu różnych towarów i osób na duże i mniejsze odległości,
- wymienia czynniki konieczne do rozwoju poszczególnych typów transportu na wybranych przykładach,
- ocenia wpływ rozwoju transportu na życie codzienne ludzi,
- wyjaśnia nierównomierny rozwój sieci drogowej i kolejowej na świecie i w Polsce,
- opisuje koncepcje relacji pomiędzy człowiekiem a środowiskiem przyrodniczym,
- uzasadnia konieczność działań globalnych i lokalnych w celu rozwiązania problemów w relacjach pomiędzy człowiekiem a środowiskiem naturalnym,
- wyjaśnia przyczyny i skutki rabunkowej eksploatacji zasobów naturalnych,
- wyjaśnia na wybranych przykładach znaczenie ropy naftowej,
- opisuje etapy rozwoju ludzkości w kontekście stosunku do środowiska przyrodniczego,
- wskazuje na mapie państwa z największymi powierzchniami obszarów nawadnianych,
- opisuje sposób nawadniania obszarów w różnych strefach klimatycznych,
- podaje przyczyny zasolenia gleb na obszarach nawadnianych,
- wymienia przykłady działań służące ograniczaniu emisji gazów cieplarnianych w skalach globalnej i regionalnej,
- wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na tempo degradacji gleb.

Na ocenę bardzo dobrą uczeń:

- podaje przykłady kraju dla odpowiedniej fazy rozwoju demograficznego,
- określa wielkość i tendencję zmian liczby ludności świata i poszczególnych regionów na podstawie danych statystycznych,
- wymienia cechy społeczeństwa młodego, dojrzałego i starzejącego się na podstawie piramidy wieku,
- oblicza na podstawie danych statystycznych gęstość zaludnienia,

- ocenia wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na gęstość zaludnienia dla wybranego regionu,
- wyjaśnia na przykładach wpływ zasad religii na wybrane dziedziny gospodarki,
- ocenia wpływ migracji na kulturę w wybranych krajach i regionach,
- porównuje główne zasady chrześcijaństwa i islamu,
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania przestrzennego wielkich miast,
- wyjaśnia różnice między metropolią a megamiastem,
- na podstawie danych statystycznych oblicza wskaźnik urbanizacji,
- analizuje przyczyny i skutki zmian funkcji dzielnic centralnych miast na wybranych przykładach,
- oblicza na podstawie danych statystycznych saldo migracji,
- podaje skutki migracji dla państw emigracyjnych i imigracyjnych,
- wyjaśnia pojęcie zakłętą kręgu ubóstwa,
- wymienia głównych kolonizatorów w Afryce,
- wymienia główne zmiany na mapie politycznej Afryki w XX wieku,
- wskazuje na mapie przykłady kolonii francuskich, brytyjskich, niemieckich, portugalskich, włoskich, belgijskich i hiszpańskich w Afryce,
- podaje szanse i zagrożenia wynikające z globalizacji w skali świata, kraju i regionu,
- potrafi uargumentować twierdzenie, że „globalne przyczyny wywołują lokalne skutki”,
- wskazuje korzyści z wprowadzenia wspólnej waluty,
- wyszukuje przykłady integracji międzynarodowej w regionie swojego zamieszkania,
- opisuje pomoc niesioną przez ONZ,
- planuje przykłady pomocy regionom/państwom dotkniętym kataklizmami naturalnymi, wojnami i głodem,
- przedstawia związki między uprawą wybranych roślin a rynkiem zbytu,
- omawia zmiany w wielkości powierzchni upraw wybranych roślin,
- opisuje zmiany w wielkości pogłowia zwierząt hodowlanych na świecie,
- wskazuje związki między hodowlą a uprawą roślin na wybranych przykładach,
- opisuje działania, dzięki którym możliwy będzie dalszy wzrost produkcji żywności,
- uzasadnia celowość adaptacji dawnych obiektów rolniczych do celów turystycznych,
- porównuje przydatność gospodarczą tajgi i lasów równikowych,

- uzasadnia konieczność działań międzynarodowych w celu ochrony zasobów morskich,
- opisuje znaczenie morskiej strefy wyłączności ekonomicznej,
- wskazuje zagrożenia związane ze zmniejszaniem się zasobów energetycznych na świecie,
- ocenia lokalizację zakładów przemysłowych w regionie swojego zamieszkania,
- określa przyczyny coraz większego znaczenia przemysłu wysokich technologii dla gospodarki poszczególnych państw,
- ocenia walory turystyczne Polski i regionu swojego miejsca zamieszkania,
- określa zmiany w wykorzystaniu internetu w Polsce współcześnie oraz przewiduje tendencje w przyszłości,
- porównuje znaczenie różnych rodzajów transportu dla przewozu różnych towarów i osób na duże i mniejsze odległości,
- wskazuje główne czynniki dla lokalizacji terminali,
- ocenia rolę terminali dla miejsca ich lokalizacji,
- przewiduje dalsze konsekwencje rabunkowej eksploatacji zasobów naturalnych,
- wskazuje działania zmierzające do poprawienia gospodarowania zasobami naturalnymi,
- opisuje metodę nawadniania najbardziej ograniczającą zasolenie gleb,
- wyjaśnia konieczność działań międzynarodowych w celu ograniczenia zmian klimatu,
- charakteryzuje zmiany zachodzące w glebie w wyniku kwaśnych deszczy, erozji, zasolenia i zanieczyszczeń rolniczych.

Ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który:

- nie opanował wymaganych treści z zakresu podstawowego i nie ma osiągnięć wystarczających do dalszego uczenia się geografii,
- nie rozumie podstawowych terminów geograficznych i nieprawidłowo je stosuje,
- nie potrafi rozwiązać prostych zadań, nawet przy pomocy nauczyciela,
- nie zachowuje minimalnej dokładności i staranności, koniecznej do poprawnego rozwiązania zadania,
- nie potrafi posługiwać się mapą,
- nie opanował podstawowych umiejętności oraz nie wykazuje chęci współpracy w celu uzupełnienia braków.

Ocenę celującą otrzymuje uczeń, który:

- spełnia kryteria na ocenę bardzo dobrą,
- wykazuje się wiadomościami i umiejętnościami wykraczającymi poza realizowany program nauczania,
- potrafi posługiwać się dodatkowymi źródłami informacji geograficznej,
- twórczo rozwija własne zainteresowania z zakresu geografii i dzieli się tą wiedzą z innymi,
- rozwiązuje nietypowe zadania geograficzne,
- wykazuje się dużą aktywnością na zajęciach lekcyjnych,
- uczestniczy w konkursach, olimpiadach lub innych dodatkowych przedsięwzięciach z zakresu geografii.

Ocenianie sumujące a ocenianie kształtujące

Ze względu na warunki oraz sposób przeprowadzania wyróżnia się różne rodzaje oceniania oraz stosuje się różną klasyfikację. Najczęściej mówi się o **ocenianiu zewnętrznym i wewnętrznym**.

Ocenianie zewnętrzne wynika z nadzoru pedagogicznego i egzaminów zewnętrznych, dotyczy oceniania uczniów i nauczycieli. Zostało omówione w rozdziale *IV Ewaluacja programu nauczania jako specyficzna forma oceny*.

Ocenianie wewnętrzne wynika z wewnątrzszkolnego systemu oceniania.

Inny podział, ze względu na sposób i funkcję, jaką pełni ocenianie, wyróżnia: **ocenianie sumujące i ocenianie kształtujące**. Niezbędnymi warunkami do ich zastosowania jest **określenie wymogów edukacyjnych i zwrócenie uwagi na problem zastosowania indywidualizacji procesu nauczania**.

Ocenianie sumujące stanowi najbardziej tradycyjną formę oceny, odpowiadającą wymogom zewnętrznego systemu oceniania. Oparte jest na tradycyjnej skali cyfrowej od 1 do 6; polega na ocenianiu udziału uczniów w codziennych zajęciach szkolnych, każdorazowej pracy w klasie, egzaminów, zadań ustnych i pisemnych, prac praktycznych lub projektowych.

Według badaczy (np. Kalandyka) ocenianie to pełni przede wszystkim funkcję kontrolną. Sprawdza stan wiedzy już przyswojonej i za pomocą określonych symboli cyfrowych określa jej poziom. Jest oceną bardzo subiektywną i bywa niesprawiedliwe. Nie daje równych szans wszystkim

---

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

uczniom, różnicuje i stygmatyzuje ich. Budzi wiele negatywnych emocji. Często wyzwała wśród uczniów postawy nastawione na rywalizację. Dobrym i bardzo dobrym uczniom daje poczucie wyższości i przewagi, a słabszym – poczucie mniejszej wartości, często wstydu i zażenowania.

Jednocześnie może dawać wszystkim zainteresowanym – uczniom, nauczycielom i rodzicom – złudne poczucie bezpieczeństwa, bo informuje o wynikach, skrótowo i umownie, ale w sposób dobrze im znany.

Ocena sumująca nie wspiera rozwoju ucznia, jedynie ustala, jakie umiejętności i wiedzę uczeń opanował. Spełnia głównie funkcje: kontrolną, informacyjną i selektywną. W dużym stopniu opiera się na subiektywnych kryteriach nauczycieli. W wielu szkołach nauczyciele, dostrzegając wady oceny sumującej, wprowadzają uzgadniane wcześniej z uczniami kryteria punktowe.

W programie IBIS zachęcamy nauczycieli – przy jednoczesnym braku rezygnacji z ocen sumujących – do sięgania po elementy oceniania kształtującego (które zostanie niżej opisane szczegółowo). O zaletach tego rodzaju oceniania może świadczyć poniższe zestawienie zalet i wad oceny tradycyjnej i oceny kształtującej¹⁴.

OCENA KSZTAŁTUJĄCA	OCENA SUMUJĄCA
Ocenianie indywidualne: jak pomóc uczyć się jednostce.	Trzeba sprawdzić, czy jesteś lepszy od innych i czy pasujesz do standardu.
Ocenianie wspomagające: jesteś tu, powinieneś zrobić jeszcze to; sprawdźmy razem, co już umiesz; czego powinieneś się jeszcze nauczyć i jak to zrobić.	Jesteś na tym etapie w realizacji założonych celów; udowodnij, że coś umiesz.
Jest procesem ciągłym.	Służy podsumowaniu procesu.
Pomaga rozpoznać braki i je uzupełnić.	Mówi o przeszłych osiągnięciach.
Jest integralnym elementem procesu dydaktycznego.	Może funkcjonować niezależnie od procesu dydaktycznego.
Informuje, gdzie w procesie jest uczeń.	Służy rozliczeniu procesu.
Sprzyja poprawie jakości nauczania.	Jest wygodniejsze.
Odnosi się do wszystkich sfer procesu: organizacji, doboru treści, motywacji i atmosfery.	Ma nikły związek z atmosferą podczas procesu.

¹⁴ Kalandyk, Czetwertyńska „Ocenianie kształtujące- nowe spojrzenie na nauczanie 2006 str 7-8”

Styl pracy nastawiony na to, jak ludzie się uczą.	Styl pracy nie ma związku ze sposobem uczenia się.
Nie narusza programów nauczania.	Celem jest realizacja programów nauczania.
„Mam prawo nie wiedzieć”.	„To wstyd nie wiedzieć”.

Ocenianie kształtujące jest zatem nie tylko rodzajem oceniania wewnątrzszkolnego, ale kompleksowym demokratycznym stylem nauczania. Celem głównym oceniania kształtującego ma być przede wszystkim pomoc uczniowi w osiągnięciu lepszych wyników, motywowanie go i aktywizowanie, a nie automatyczne sprawdzenie jego wiedzy podsumowane wystawieniem oceny. W ocenianiu kształtującym (z ang. „formative assessment”) nie chodzi więc tylko o samą ocenę, ale o budowanie pozytywnej sytuacji edukacyjnej, w której najistotniejszym elementem jest atmosfera sprzyjająca nauce.

Wprowadzenie do szkoły oceny kształtującej indywidualizuje proces rozwoju ucznia. Daje szansę na dostosowanie tempa przekazywania przez nauczyciela i zdobywania samodzielnie przez ucznia wiedzy i umiejętności do jego możliwości. „Wymusza” udzielanie uczniowi konkretnych informacji, w czym uczeń jest dobry i nad czym musi jeszcze popracować. Zakłada możliwość poprawy, przy dyskretnym wsparciu nauczyciela i jego wskazówek. Systematycznie wdrażane ocenianie kształtujące uczy ucznia planowania uczenia się i samodzielnego rozwiązywania trudności.

2. Podstawowe elementy oceniania kształtującego¹⁵

Stosowanie oceniania kształtującego jest związane z konsekwentnym występowaniem na każdej lekcji pewnych stałych elementów, dzięki którym uczniowie nie tylko są nauczeni, ale uczestniczą w planowaniu i monitorowaniu własnego procesu uczenia się. Są to:

- **cele lekcji dla nauczyciela**, czyli wyznaczenie kierunku, w którym zmierza nauczyciel;
- **cele lekcji w języku ucznia**, czyli wyjaśnienie uczniom (w postaci przedstawienia efektów), czego się uczą;
- **kryteria sukcesu/wskaźniki osiągnięcia celu**, czyli precyzyjne określenie, co nauczyciel będzie oceniał/na co będzie zwracał uwagę;
- **pytania kluczowe**, czyli inspirowanie i zachęcanie uczniów do szukania odpowiedzi;
- **samoocena i ocena koleżeńska**, czyli przekazanie uczniom części odpowiedzialności za uczenie się,
- **opisowa informacja zwrotna** od nauczyciela, czyli nawiązywanie systematycznej współpracy między nauczycielem i uczniem w monitorowaniu osiągnięć oraz pracy nad brakami.

36

❖ Cele lekcji

Temat lekcji – czy treści nauczania z podstawy programowej nie są celami samymi w sobie.

Zanim nauczyciel poprowadzi lekcję lub zaplanuje jakąkolwiek aktywność ucznia, powinien odpowiedzieć sobie na pytanie: **Po co to robię? Czego chcę nauczyć?**. Ważne jest, by konkretnie i precyzyjnie potrafił określić, do czego zmierzają podejmowane w trakcie zajęć aktywności czy proponowane zadania. Uczniowie muszą mieć poczucie praktycznej ich przydatności – chcą (i mają do tego pełne prawo) wiedzieć, jaki będzie efekt końcowy, czego się uczą, co będą potrafili.

Cele zajęć lub aktywności podane w języku ucznia uczynią je bardziej zrozumiałymi i akceptowalnymi. Podane na początku lekcji odpowiednio zaangażują uczniów i zmotywują ich do nauki. Dyscyplinują zarówno nauczycieli, jak i uczniów do tego, by wspólnie (i konsekwentnie) zmierzać do ich realizacji, nie odchodząc od tematu, czy zgłębiając ciekawe, ale niezaplanowane

¹⁵ W rozdziale wykorzystano informacje ze strony www.ceo.org.pl

obszary wiedzy lub umiejętności, oraz wpływając na dobór metod pracy z uczniami. Jeśli cele zostaną odpowiednio sformułowane (będą konkretne, mierzalne), łatwo będzie sprawdzić pod koniec lekcji lub po przeprowadzonej aktywności, czy zostały osiągnięte. Ich weryfikacja jest nieodłącznym elementem oceniania kształtującego.

Cele powinny być bardzo dobrze przemyślane, ponieważ warunkują pozostałe elementy oceny kształtującej. W powiązaniu z nimi ustalane są między innymi kryteria sukcesu; ich realizacja powinna umożliwić uczniom odpowiedź na pytanie/pytania kluczowe.

Nauczyciele mają tendencję do wyznaczania wielu ambitnych celów dla każdej lekcji. Jednocześnie, wybierając poszczególne aktywności i metody pracy z uczniami, nie zawsze biorą pod uwagę ich efektywność w zakresie realizacji postawionych celów. Pod koniec zajęć mają poczucie, że znów się „nie wyrobili”. Podobne uczucie towarzyszy uczniom – że „nauczyciel będzie ich sprawdzał z tego, czego nie zrobił na lekcji”. 45 minut to krótki czas – nawet z najlepszymi uczniami jesteśmy w stanie w pełni zrealizować 3-4 cele.

37

W programie nauczania „IBIS” do każdego tematu lekcji zostały sformułowane przykładowe cele. Są one spójne z podstawą programową, częściami wspólnie zintegrowanymi w programie nauczania geografii i przedsiębiorczości.

Nauczyciel może wykorzystywać je w całości, przeformułować lub wyznaczyć własne. Ważne, by je przedstawiał uczniom na początku zajęć i sprawdzał, czy są dla nich zrozumiałe.

PRZYKŁAD 1.

Cele dla nauczyciela i cele w języku ucznia

CELE LEKCJI DLA NAUCZYCIELA

Uczeń:

1. zna i prawidłowo stosuje pojęcia: integracja gospodarcza, strefa wolnego handlu, unia celna, unia polityczna, euroregion
2. wskazuje czynniki wpływające na integrację w skali globalnej i regionalnej
3. wyjaśnia cele działania głównych organizacji międzynarodowych oraz gospodarczych
4. dostrzega szanse i zagrożenia wynikające z rozszerzania UE
5. analizuje szanse i zagrożenia wynikające z członkostwa Polski w wybranych organizacjach międzynarodowych
6. dostrzega/rozpoznaje przykłady integracji międzynarodowej w regionie swojego zamieszkania.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

CELE LEKCJI W JĘZYKU UCZNIĄ

Po zajęciach będziesz umiał:

1. stosować do odpowiednich zjawisk pojęcia: integracja gospodarcza, strefa wolnego handlu, unia celna, unia polityczna, euroregion
2. wyjaśnić, co wpływa na integrację w skali globalnej i regionalnej
3. wyjaśnić cele działania głównych organizacji międzynarodowych: UE, ONZ, NATO i gospodarczych OPEC NAFTA, Unia Narodów Południowoamerykańskich, Unia Afrykańska, Stowarzyszenie Narodów Azji Pd-Wsch ASEAN
4. analizować szanse i zagrożenia wynikające z rozszerzania UE
5. analizować szanse i zagrożenia wynikające z członkostwa Polski w wybranych organizacjach międzynarodowych
6. dostrzegać przykłady integracji międzynarodowej w miejscu, w którym mieszkasz

❖ Kryteria sukcesu

Kryteria sukcesu to wskaźniki osiągnięcia celu, czyli wymierny dowód na to, że cel został osiągnięty. W literaturze przedmiotu pojęcie to stosuje się wymiennie z kryteriami oceniania lub NaCoBeZu (stosowanym w szczególności przez Centrum Edukacji Obywatelskiej, popularyzatora oceniania kształtującego w polskiej szkole).

Podawanie tych kryteriów uczniom jest obowiązkowym elementem oceniania kształtującego. Powinny one być określone w odniesieniu do celów lekcji – dzięki nim uczniowie dokładnie wiedzą, czego i jak mają się nauczyć (bo to właśnie będzie oceniane/sprawdzone). Kryteria te powinny też towarzyszyć zadawanym pracom domowym oraz być określone przed sprawdzianem.

Bez względu na to, czemu towarzyszą kryteria sukcesu, zawsze przynoszą wiele korzyści zarówno nauczycielom, jak i uczniom.

Kryterium sukcesu wyznaczone do tematu lekcji jest korzystne dla nauczyciela, gdyż nie zajmuje się on zagadnieniami drugorzędowymi, ma jasno zaplanowaną formułę lekcji. Z góry wie, jakie zastosować metody i narzędzia, odpowiednio dobiera rodzaj pracy nad treściami. Określenie kryteriów oceniania dla prac domowych i sprawdzianów pozwala nauczycielowi zastanowić się nad sensem i efektywnością zadań proponowanych na sprawdzianie lub w formie pracy domowej oraz ich związku z podanymi kryteriami; ułatwia sprawiedliwą ocenę prac, zgodnie z ustalonymi wcześniej zasadami.

Kryterium sukcesu podane do tematu lekcji jest korzystne również dla ucznia, który od początku zajęć wie, jakie wiadomości i umiejętności musi opanować i na jakim poziomie. Może skupić się na osiągnięciu zaplanowanego kryterium, na bieżąco sprawdzając, co już wie i co umie. Znajomość

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

kryteriów oceniania dla prac domowych i sprawdzianów zwiększa poczucie bezpieczeństwa ucznia, który nie czuje się zaskakiwany pytaniami, na które nie zna odpowiedzi; uczeń wie też dokładnie, co musi znaleźć się w jego pracy, by mógł osiągnąć sukces.

PRZYKŁAD 1. Kryteria sukcesu

- Czy potrafisz wskazać przykłady: integracji gospodarczej, strefy wolnego handlu, unii celnej, unii politycznej, euroregionu?
- Czy potrafisz wskazać 3 czynniki, które wpływają na integrację w skali globalnej i lokalnej?
- Czy potrafisz wymienić 3 główne organizacje międzynarodowe, do których należy Polska oraz wyjaśnić – odwołując się do konkretnego przykładu - w jakim celu działają? Czy potrafisz wskazać na mapie 10 wybranych państw, które do nich należą?
- Czy potrafisz wymienić 5 międzynarodowych organizacji gospodarczych, wskazać na mapie wybrane państwa (po 3 dla każdej organizacji) do nich należące oraz wyjaśnić – odwołując się do przykładów - jakie są podstawowe cele ich działania?
- Czy potrafisz wskazać – na wybranym przykładzie – szanse i zagrożenia (po 3 wnioski) wynikające z członkostwa Polski w ONZ, UE i NATO?
- Czy potrafisz wskazać szanse i zagrożenia wynikające z rozszerzenia UE dla krajów członkowskich oraz krajów wstępujących

Precyzyjne i mierzalne kryteria sukcesu do lekcji, prac domowych czy sprawdzianów muszą zostać podane przed rozpoczęciem pracy. Mogą zostać ustalone we współpracy z uczniami (to zwiększa ich odpowiedzialność za proces nauczania i uczenia się oraz motywację).

Jeżeli cele wyznaczane są odgórnie, ważne by zostały zaakceptowane i uznane przez wszystkich uczniów. Oceniając, zawsze trzymamy się ustalonego kryterium i nic w nim nie modyfikujemy.

❖ Pytania kluczowe

Nauczyciel zadaje uczniom pytania na każdej lekcji. Pytania kluczowe, które stanowią kolejny element oceniania kształtującego, nie należą jednak do kategorii pytań, do których jesteśmy przyzwyczajeni. Są ściśle powiązane z celami lekcji, pokazują szerszą perspektywę poruszanego

podczas zajęć zagadnienia, a przede wszystkim – pobudzają uczniów do samodzielnego myślenia, wyrażania własnych opinii i sądów.

Uczniowie nie muszą znać odpowiedzi na pytania kluczowe – uzyskają je na koniec lekcji (o ile zrealizowane zostaną postawione wcześniej cele). Udzielane odpowiedzi nie mogą zatem powodować dyskredytacji czy komentarzy powodujących u uczniów blokadę i lęk przed ośmieszeniem.

Żeby angażować i włączać wszystkich uczniów w poszukiwanie odpowiedzi na pytanie kluczowe, nauczyciel musi stworzyć sprzyjające warunki: kierować pytania otwarte do wszystkich uczniów, nie tylko do tych aktywnych, wydłużyć okres oczekiwania na odpowiedź, nie karać za udzielanie błędnych odpowiedzi.

Żeby wprowadzić nauczycieli korzystających z interdyscyplinarnego programu nauczania „IBIS” w zagadnienie formułowania pytań kluczowych, do przykładowych scenariuszy lekcji zostały sformułowane propozycje pytań kluczowych.

PRZYKŁAD 1 Pytania kluczowe (geografia)

40

- Czy razem zawsze oznacza lepiej?
- Po co państwom organizacje międzynarodowe?
- Jak nasza miejscowość uczestniczy w integracji międzynarodowej?
- Czy państwo może być dziś samotną wyspą wśród innych państw?

Poniżej znajdują się tabele z Geografii zawierające przykładowe cele lekcji w języku ucznia, przykładowe pytania kluczowe oraz przykładowe kryteria sukcesu (NaCoBeŻu) opracowane do poszczególnych treści nauczania programu IBIS. Nauczyciel chcąc wprowadzić na swoich zajęciach ocenianie kształtujące, może skorzystać z zamieszczonych poniżej propozycji.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.
Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

GEOGRAFIA

LP	Treści nauczania	Przykładowe cele lekcji w języku ucznia	Przykładowe pytania kluczowe	Przykładowe kryteria sukcesu (NaCoBeZu)
1.1	Zmiany liczby ludności świata	<p>Poznasz terminy: przyrost naturalny, wskaźnik przyrostu naturalnego, eksplozja demograficzna, fazy przejścia demograficznego, fazy przejścia epidemiologicznego, przyrost rzeczywisty.</p> <p>Dowiesz się, jak rozkłada się na świecie wielkość przyrostu naturalnego i poznasz przyczyny różnic.</p> <p>Dowiesz się, jak i dlaczego zmieniają się wskaźniki urodzeń i zgonów w kolejnych fazach rozwoju demograficznego.</p> <p>Poznasz przyczyny występowania określonych chorób na poszczególnych etapach modelu przejścia epidemiologicznego.</p> <p>Dowiesz się, jak odczytać informacje z piramidy wieku i płci ludności.</p>	<p>Jak sądzisz, ile ludzi maksymalnie może żyć na Ziemi?</p>	<p>Czy umiesz wyjaśnić terminy: przyrost naturalny, wskaźnik przyrostu naturalnego, eksplozja demograficzna, fazy przejścia demograficznego, fazy przejścia epidemiologicznego, przyrost rzeczywisty, stosując je w odpowiednim kontekście?</p> <p>Czy znasz nazwy 4 najludniejszych państw świata i wskazujesz je na mapie?</p> <p>Czy umiesz policzyć wielkość przyrostu naturalnego i wskaźnika przyrostu naturalnego?</p> <p>Czy umiesz na podstawie odpowiedniej mapy omówić przestrzenne zróżnicowanie wielkości przyrostu naturalnego i podać przyczyny małego lub dużego przyrostu na danym obszarze?</p> <p>Czy umiesz opisać, jak zmieniają się wskaźniki przyrostu naturalnego w kolejnych fazach rozwoju demograficznego i podać przyczyny tych zmian?</p> <p>Czy umiesz wyjaśnić, na czym</p>

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

				<p>polega eksplozja demograficzna i podać jej 3 skutki?</p> <p>Czy umiesz wymienić problemy zdrowotne w kolejnych fazach przejścia epidemiologicznego?</p> <p>Czy wśród podanych przykładów umiesz wskazać piramidę wieku typową dla społeczeństwa młodego, dojrzałego, starzejącego się?</p>
1.2	<p>Dlaczego ludzie nie mieszkają na pustyniach i w wysokich górach?</p>	<p>Poznasz terminy: ekumena, subekumena, anekumena.</p> <p>Dowiesz się jak oblicza się gęstość zaludnienia danego obszaru.</p> <p>Dowiesz się, które obszary mają optymalne warunki do zamieszkania.</p> <p>Dowiesz się, które obszary mają trudne warunki do zamieszkania.</p> <p>Poznasz czynniki sprzyjające i utrudniające osadnictwo.</p> <p>Poznasz nazwy geograficzne regionów o ponadprzeciętnie dużej i małej gęstości zaludnienia.</p>	<p>Z jakimi utrudnieniami muszą liczyć się ludzie zamieszkujący czasowo amerykańską stację badawczą usytuowaną na biegunie południowym?</p> <p>Dlaczego towarzyszący wyprawom w wysokie Himalaje miejscowi tragarze, dużo lepiej radzą sobie w górach niż Europejczycy?</p>	<p>Czy właściwie stosujesz terminy ekumena, subekumena, anekumena?</p> <p>Czy umiesz podać 3 czynniki decydujące o atrakcyjności terenu do zamieszkania i 3 zniechęcające do zamieszkania?</p> <p>Czy potrafisz wskazać na mapie świata i podać nazwy geograficzne 5 regionów o dużej i 5 regionów o małej gęstości zaludnienia?</p> <p>Czy dla każdego z obszarów umiesz wskazać 1 najważniejszy czynnik będący atrakcją lub barierą osadniczą?</p> <p>Czy na podstawie danych obejmujących powierzchnię i liczbę ludności potrafisz obliczyć gęstość zaludnienia?</p>
1.3	<p>Zróżnicowanie ludności świata – kręgi kulturowe</p>	<p>Poznasz cechy różnych kręgów kulturowych we współczesnym świecie.</p> <p>Poznasz rozmieszczenie terytorialne</p>	<p>Jak inaczej żyłoby się, gdyby wszyscy ludzie należeli do jednej rasy, mówili jednym językiem,</p>	<p>Czy umiesz podać nazwy 10 kręgów kulturowych i wskazać na mapie terytorium, które zamieszkują przedstawiciele danej kultury?</p>

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		<p>poszczególnych kręgów kulturowych.</p> <p>Poznasz przykłady wpływu religii na sztukę i gospodarkę kraju (regionu).</p> <p>Poznasz cechy łączące i różniące religię chrześcijańską i muzułmańską.</p>	wyznawali tę samą religię?	<p>Czy umiesz wyjaśnić i zastosować w poprawnym kontekście pojęcia: cywilizacja, kultura, krąg kulturowy?</p> <p>Czy umiesz podać kilka przykładów tego, jak religia (np. hinduizm, islam) wpływają na życie codzienne obywateli i gospodarkę kraju?</p> <p>Czy umiesz podać 2 podobieństwa i 2 różnice pomiędzy chrześcijaństwem i islamem?</p>
1.4	Jak się żyje w wielkim mieście?	<p>Poznasz znaczenie terminu: metropolia.</p> <p>Poznasz funkcje miast.</p> <p>Nauczysz się lokalizować na mapie największe miasta świata.</p> <p>Poznasz problemy wielkich miast i ich przyczyny.</p> <p>Poznasz rolę metropolii we współczesnym świecie.</p>	<p>Co wpływa na różnice między miastami?</p> <p>Czy Kalkutę można zaliczyć do metropolii?</p> <p>Gdzie żyje się lepiej, na wsi czy w mieście?</p>	<p>Czy umiesz podać 6 przykładów funkcji miejskich i dla każdej podać przykład miasta?</p> <p>Czy umiesz zlokalizować na mapie świata 10 największych miast?</p> <p>Czy umiesz podać charakterystyczne cechy metropolii?</p> <p>Czy umiesz wymienić po 4 zalety i wady życia w wielkim mieście?</p>
1.5	Różnice w procesach urbanizacji na świecie	<p>Poznasz terminy: urbanizacja, wskaźnik urbanizacji, aglomeracja monocentryczna, aglomeracja policentryczna (konurbacja), megalopolis.</p> <p>Dowiesz się, na czym polegają etapy rozwoju miast: urbanizacja wstępna, suburbanizacja, dezurbanizacja, reurbanizacja.</p> <p>Poznasz rodzaje zespołów miejskich i ich konkretne przykłady.</p>	<p>Jak odróżnić miasto od wsi?</p> <p>Dlaczego trudno jest określić liczbę ludności miasta?</p>	<p>Czy umiesz wyjaśnić terminy urbanizacja, wskaźnik urbanizacji, aglomeracja monocentryczna, aglomeracja policentryczna (konurbacja), megalopolis, stosując w odpowiednim kontekście?</p> <p>Czy umiesz obliczyć wskaźnik urbanizacji?</p> <p>Czy umiesz wytłumaczyć, jakie procesy zachodzą w kolejnych etapach rozwoju miast?</p>

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		<p>Poznasz przyczyny przestrzennego zróżnicowania wskaźnika urbanizacji.</p> <p>Poznasz pozytywne i negatywne skutki urbanizacji.</p>		<p>Czy umiesz wymienić nazwy i wskazać na mapie świata przykłady aglomeracji, konurbacji i megalopolis?</p> <p>Czy umiesz wymienić po 4 pozytywne i negatywne skutki urbanizacji?</p>
1.6	<p>Dlaczego ludzie się przemieszczają?</p>	<p>Poznasz pojęcia: migracja, imigracja, emigracja, reemigracja, repatriacja, saldo migracji, region imigracyjny, region emigracyjny.</p> <p>Poznasz podział migracji ze względu na przyczynę, zasięg, czas trwania.</p> <p>Poznasz wady i zalety migracji dla krajów emigracyjnych i imigracyjnych.</p>	<p>Co skłania ludzi do porzucenia miejsca zamieszkania, rodziny i znajomych?</p> <p>Oceń, czy ujemne saldo migracji jest dla kraju korzystne czy nie?</p>	<p>Czy umiesz wyjaśnić i zastosować w poprawnym kontekście pojęcia: migracja, imigracja, emigracja, reemigracja, repatriacja, saldo migracji, przyrost rzeczywisty, region imigracyjny, region emigracyjny?</p> <p>Czy umiesz obliczyć saldo migracji i przyrost rzeczywisty?</p> <p>Czy umiesz podać 4 przykłady przyczyn migracji?</p> <p>Czy umiesz określić, na czym polegają migracje stałe, okresowe, wahałowe, wewnętrzne, zewnętrzne?</p> <p>Czy umiesz podać po 3 wady i 3 zalety migracji dla każdego z obszarów: imigracyjnego i emigracyjnego?</p>
2.1	<p>Podział państw świata</p>	<p>Poznasz wskaźniki rozwoju gospodarczego, rozwoju demograficznego i społecznego.</p> <p>Nauczysz się klasyfikować państwa</p>	<p>Na którym miejscu pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego znajduje się Polska wśród wszystkich (195) krajów</p>	<p>Czy umiesz wymienić po 2 mierniki rozwoju: ekonomiczne, gospodarcze, społeczne i demograficzne?</p> <p>Czy umiesz podać mierniki składowe HDI?</p>

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		<p>pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego na podstawie HDI. Poznasz przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju państw.</p> <p>Poznasz określenie: „zamknięty krąg ubóstwa”.</p>	świata?	<p>Czy umiesz na podstawie przykładowych wartości mierników ocenić poziom rozwoju kraju?</p> <p>Czy umiesz podać 4 przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju państw?</p> <p>Czy umiesz wytłumaczyć na czy polega „zamknięty krąg ubóstwa”?</p>
2.2	Jak zmieniła się mapa polityczna świata w XX wieku?	<p>Poznasz pojęcia: terytorium zależne, położenie geopolityczne, kolonializm, dekolonizacja. Poznasz nazwy i lokalizację państw, które w XX wieku przestały istnieć i które powstały.</p> <p>Poznasz przyczyny zmian na politycznej mapie świata.</p>	<p>Jak zmieniła się liczba i nazwy wszystkich sąsiadów Polski w drugiej połowie XX wieku?</p> <p>Co stało się z państwem Jugosławia, którego nie ma już na mapie Europy?</p>	<p>Czy umiesz wyjaśnić i zastosować w poprawnym kontekście pojęcia: terytorium zależne, położenie geopolityczne, kolonializm, dekolonizacja?</p> <p>Czy umiesz wymienić i wskazać na mapie wszystkie państwa, które powstały po rozpadzie ZSRR i Jugosławii?</p> <p>Czy umiesz podać 2 najważniejsze przyczyny zmian w podziale politycznym w Europie po 1990 roku?</p> <p>Czy umiesz podać i wskazać na mapie nazwy państw pozaeuropejskich powstałych po 1989 roku?</p>
2.3	Globalizacja – zalety i wady	<p>Poznasz pojęcia: globalizacja gospodarcza, finansowa, polityczna, kulturowa, ekologiczna, korporacja międzynarodowa, antyglobalizm. Poznasz przykłady największych</p>	Jakie cechy współczesnego świata pozwalają nazywać go „globalną wioską”?	<p>Czy umiesz wyjaśnić i zastosować w poprawnym kontekście pojęcia: globalizacja gospodarcza, finansowa, polityczna, kulturowa, ekologiczna, korporacja międzynarodowa,</p>

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		<p>korporacji międzynarodowych. Poznasz cechy korporacji międzynarodowych. Poznasz szanse i zagrożenia wynikające z globalizacji w skali świata, kraju i regionu.</p>		<p>antyglobalizm. Czy umiesz podać 5 przykładów korporacji międzynarodowych? Czy umiesz podać 4 cechy korporacji? Czy umiesz podać 2 przykłady szans i 2 zagrożeń wynikające z globalizacji - w skali świata, kraju i regionu?</p>
2.4	<p>Przyczyny i skutki procesów integracyjnych w skali globalnej i regionalnej</p>	<p>Poznasz pojęcia: integracja gospodarcza, strefa wolnego handlu, unia celna, unia polityczna, euroregion. Poznasz czynniki wpływające na integrację w skali globalnej i regionalnej, Poznasz cele głównych organizacji międzynarodowych: UE, ONZ, NATO, Poznasz cele głównych organizacji gospodarczych: OPEC, NAFTA, oraz przykłady realizacji tych celów. Poznasz skutki rozszerzania UE dla państw wstępujących i obecnych członków. Dowiesz się, jakie są mocne i słabe strony członkostwa Polski w wybranych organizacjach międzynarodowych.</p>	<p>Jakie skutki przynosi integracja międzynarodowa? Z jakiego powodu niektóre kraje dążą do integracji z innymi?</p>	<p>Czy umiesz wyjaśnić i zastosować w poprawnym kontekście pojęcia: integracja gospodarcza, strefa wolnego handlu, unia celna, unia polityczna, euroregion? Czy umiesz wskazać na mapie wszystkie państwa należących do UE? Czy umiesz wskazać na mapie 3 pozaeuropejskie i wszystkie europejskie państwa należących do NATO? Czy umiesz wymienić państwa NIE należące do ONZ? Czy umiesz wymienić 1 najistotniejszy cel działania: OPEC, NAFTA? Czy umiesz podać 2 skutki (w tym pozytywne i negatywne) członkostwa państwa w organizacji międzynarodowej na dowolnie</p>

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

				wybranym przykładzie?
2.5	Rola organizacji pozarządowych w regionach najbiedniejszych	<p>Poznasz pojęcia: pomoc doraźna, pomoc rozwojowa, „dylemat wędki czy ryby”.</p> <p>Poznasz cele działań wybranych organizacji międzynarodowych, w tym pozarządowych: Czerwony Krzyż, Czerwony Półksiężyc, UNICEF, FAO, PAH, Greenpeace, Amnesty International.</p> <p>Poznasz przykłady państw najbiedniejszych, do których kierowana jest pomoc z zagranicy. Dowiesz się, jakie mogą być zagrożenia związane z udzielaniem pomocy biednym państwom świata.</p>	<p>Dlaczego niektóre biedne kraje np. Etiopia nie mogą wyjść z biedy mimo wieloletniej pomocy otrzymywanej ze świata?</p> <p>Czy Polska powinna pomagać biednym krajom świata, czy tylko biednym mieszkańcom swojego kraju?</p>	<p>Czy potrafisz na przykładzie wyjaśnić, na czym polega pomoc w formie ryby, a na czym pomoc w formie wędki?</p> <p>Czy umiesz podać 4 przykłady państw, którym udzielana jest pomoc rozwojowa i przykłady tej pomocy?</p> <p>Czy potrafisz podać cel działalności organizacji międzynarodowych takich jak Czerwony Krzyż, Czerwony Półksiężyc, UNICEF, FAO, PAH, Greenpeace, Amnesty International?</p> <p>Czy umiesz podać 3 negatywne skutki udzielania pomocy biednym krajom?</p>
3.1	Gospodarka rolna na świecie	<p>Poznasz pojęcia: rolnictwo towarowe, naturalne, intensywne, ekstensywne.</p> <p>Poznasz czynniki sprzyjające rolnictwu.</p> <p>Poznasz nazwy, lokalizację na mapie świata i cechy głównych regionów rolniczych świata.</p> <p>Poznasz cechy rolnictwa intensywnego i ekstensywnego.</p>	<p>Czy ziem uprawnych na świecie jest dość, żeby wyżywić rosnącą liczbę ludności świata?</p>	<p>Czy umiesz podać 4 czynniki przyrodnicze i 4 pozaprzyrodnicze sprzyjające rolnictwu?</p> <p>Czy umiesz wskazać na każdym kontynencie i podać nazwę przynajmniej jednej krainy rolniczej?</p> <p>Czy umiesz podać 4 nazwy krajów o rolnictwie intensywnym i 2 cechy tego typu gospodarowania?</p> <p>Czy umiesz podać 4 nazwy krajów o rolnictwie ekstensywnym i 2 cechy tego typu gospodarowania?</p>

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

3.2	Główne rośliny uprawne świata	<p>Poznasz pojęcia: rośliny alimentacyjne, rośliny przemysłowe, rośliny pastewne, GMO, plony, zbiory, zboża, rośliny cukrodajne, oleiste, bulwiaste, włóknodajne, używki.</p> <p>Poznasz, jakie są główne uprawy na świecie i głównych producentów tych upraw.</p> <p>Dowiesz się, jakie są zalety i wady stosowania roślin modyfikowanych genetycznie.</p>	<p>Czym wytłumaczysz zróżnicowanie rodzajów upraw w różnych obszarach świata? Dlaczego w Polsce nie uprawia się kawy, herbaty czy ryżu?</p>	<p>Czy umiesz podać po 2 przykłady roślin alimentacyjnych, roślin przemysłowych, roślin pastewnych, zbóż, roślin cukrodajnych, oleistych, bulwiastych, włóknodajnych, używek?</p> <p>Czy potrafisz określić różnice pomiędzy zbiorami a plonami?</p> <p>Czy potrafisz wskazać na mapie tematycznej (uprawy) głównych producentów pszenicy, ryżu, kukurydzy, soi, buraka cukrowego, ziemniaków, bawełny, kawy i herbaty?</p> <p>Czy umiesz wymienić przynajmniej 2 argumenty za stosowaniem roślin modyfikowanych genetycznie i podać przypuszczalne zagrożenia?</p>
3.3	Jakie zwierzęta hoduje się na świecie?	<p>Poznasz znaczenie terminów: hodowla zwierząt, chów zwierząt, pogłowie.</p> <p>Poznasz cele chowu zwierząt.</p> <p>Wyjaśnisz, jak i dlaczego zróżnicowany jest chów zwierząt gospodarskich na świecie.</p> <p>Podasz przykłady wpływu różnych religii na chów zwierząt.</p>	<p>Czy wiesz, dlaczego coraz popularniejszy w Polsce barani kebab zwykle serwują bary i restauracje prowadzone przez Arabów, Turków lub Persów?</p> <p>Czy wiesz, jakie danie mięsne jest typowe dla polskiej kuchni?</p> <p>Czy wiesz, dlaczego w krajach muzułmańskich i w Izraelu nie zamówisz</p>	<p>Czy potrafisz wymienić 4 cele chowu różnych gatunków zwierząt gospodarskich?</p> <p>Czy umiesz podać 3 przyczyny zróżnicowania liczebności i gatunkowego zwierząt gospodarskich w różnych krajach (regionach)?</p> <p>Czy umiesz wyjaśnić, jak religia determinuje dietę jej wyznawców, w szczególności spożycie mięsa?</p> <p>Czy rozumiesz różnicę pomiędzy terminami: chów a hodowla?</p>

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

			kotleta schabowego ani szynki?	
3.4	Produkcja i spożycie żywności na świecie – jakość i ilość	Poznasz znaczenie terminów: wyżywienie obfite, skromne, niedostateczne i głodowe, głód jawny, głód utajony, otyłość. Poznasz rozmieszczenie obszarów niedoboru żywności na świecie. Dowiesz się, jakie są przyczyny i skutki niedożywienia oraz nadmiernego spożywania żywności. Poznasz działania, dzięki którym możliwy będzie dalszy wzrost produkcji żywności.	Gdzie na świecie ludzie jedzą zbyt mało, a gdzie zbyt dużo?	Czy umiesz wyjaśnić i zastosować w poprawnym kontekście pojęcia: głód jawny, głód utajony? Czy umiesz określić normy kcal i białka na osobę na dobę przy wyżywieniu obfitym, skromnym, niedostatecznym i głodowym? Czy umiesz podać przynajmniej 3 przyczyny występowania głodu na świecie? Czy umiesz podać przynajmniej 3 sposoby przeciwdziałania problemowi głodu i niedożywienia? Czy umiesz podać 3 czynniki sprzyjające otyłości?
3.5	Przemiany na obszarach wiejskich	Poznasz pozarolnicze funkcje wsi. Nauczysz się wyjaśniać przyczyny i skutki zmian funkcji wsi w krajach wysoko rozwiniętych w tym również w Polsce.	Jakie zauważyłaś/łeś zmiany w znajomej Ci wsi w ostatnich latach? Czym zajmują się współcześnie mieszkańcy wsi?	Czy umiesz wymienić 2 tradycyjne i 2 nowe funkcje wsi? Czy umiesz podać 2 przyczyny współczesnych zmian na wsi? Czy umiesz podać 2 skutki zmian na wsi w krajach wysoko rozwiniętych?
3.6	Gospodarowanie zasobami leśnymi świata	Poznasz znaczenie terminów: lesistość, deforestacja (wylesianie). Poznasz różnice pomiędzy poziomem lesistości na poszczególnych kontynentach oraz przyczyny tych różnic.	Na czym polegają różnice w wykorzystaniu drewna w poszczególnych krajach?	Czy umiesz wskazać dwa kontynenty o największej lesistości, jeden o najmniejszej? Czy umiesz podać 2 przyczyny i 2 skutki wylesiania? Czy umiesz wskazać po 2 przykłady

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		Poznasz przykłady pozytywnego i negatywnego gospodarowania zasobami leśnymi na świecie.		pozytywnego i negatywnego gospodarowania zasobami leśnymi na świecie? Czy umiesz wskazać 2 różnice w przydatności gospodarczej tajgi i lasów równikowych?
3.7	Gospodarka morską. Rybołówstwo i akwakultura	Poznasz znaczenie terminów: rybołówstwo, akwakultura, marikultura, tania bandera, wyłączna strefa ekonomiczna, limity połowów. Dowiesz się, gdzie leżą główne łowiska morskie, i jakie warunki sprzyjają obfitości ryb. Poznasz zróżnicowanie spożycia ryb na osobę na świecie. Poznasz główne szlaki żeglowne świata i główne porty morskie. Poznasz główne przyczyny zanieczyszczeń mórz i oceanów.	Dlaczego mała, licząca 3 mln ludności Liberia ma największą na świecie flotę morską? Dlaczego spożycie ryb i owoców morza w Polsce jest wielokrotnie niższe niż w Japonii, skoro oba państwa mają dostęp do morza? Jakich korzyści dostarcza ocean?	Czy umiesz wyjaśnić i zastosować w poprawnym kontekście pojęcia: rybołówstwo, akwakultura, marikultura, tania bandera, wyłączna strefa ekonomiczna, limity połowów? Czy umiesz wskazać na mapie 6 głównych łowisk morskich świata? Czy umiesz wyjaśnić na przykładach (np. Japonia i Polska) różnice w spożyciu ryb? Czy umiesz wskazać na mapie świata główne szlaki żeglowne świata i główne porty morskie? Czy umiesz odwołując się do 2 przykładów objaśnić rolę taniej bandery w gospodarce morskiej? Czy umiesz sformułować własne stanowisko na temat konieczności ochrony zasobów morskich?
4.1	Gospodarowanie surowcami energetycznymi	Poznasz znaczenie terminów: bilans energetyczny, energia odnawialna, kryzys energetyczny. Poznasz lokalizację obszarów wydobywania ropy naftowej, gazu	Czy Polska nie mając elektrowni jądrowej jest wolna od zagrożenia skutkami awarii? Która elektrownia jest	Czy umiesz wskazać kraje produkujące w produkcji energii cieplnej, jądrowej, wodnej? Czy umiesz wskazać na mapie świata trzy największe elektrownie wodne?

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		ziemnego, węgla kamiennego i brunatnego oraz uranu na świecie. Poznasz przykłady państw produkujących najwięcej energii w elektrowniach ciepłych, wodnych i jądrowych. Poznasz obecne tendencje zmian w wykorzystaniu surowców energetycznych na świecie.	bezpieczniejsza dla środowiska: węglowa czy jądrowa?	Czy umiesz podać po 2 zalety i wady każdego typu elektrowni?
4.2	Rozwój przemysłu wysokich technologii – gdzie i dlaczego?	Poznasz znaczenie terminów: przemysł hi-tech, biegun technologiczny – klaster, techopolia, dystrykt przemysłowy. Poznasz czynniki lokalizacji przemysłu hi – tech. Poznasz gałęzie i produkty przemysłu wysokich technologii	Dlaczego dla lokalizacji przemysłu hi-tech niezbędne jest czyste środowisko? Zaproponuj lokalizację technopolii na obszarze Polski i uzasadnij swój wybór.	Czy umiesz wyjaśnić i zastosować w poprawnym kontekście pojęcia: przemysł hi-tech, biegun technologiczny – klaster, techopolia, dystrykt przemysłowy? Czy umiesz wyjaśnić znaczenie wybranych czynników na lokalizację zakładów przemysłowych? Czy umiesz wskazać lokalizację przemysłu hi-tech na świecie?
4.3	Przemiany na rynku pracy - telepraca	Poznasz znaczenie terminów: telepraca, outsourcing, offshoring. Poznasz kryteria podziału na ludność zawodowo czynną i zawodowo bierną. Dowiesz się jak dzieli się gospodarkę ze względu na wykonywaną pracę. Poznasz przyczyny i rodzaje bezrobocia oraz metody przeciwdziałania temu zjawisku.	Do którego sektora gospodarki zaliczysz zawody, które wykonują osoby dorosłe w Twojej rodzinie? Jakie sprawy możesz obecnie załatwić przez Internet, po które jeszcze niedawno trzeba było wyjść z domu?	Czy umiesz podać 4 przykłady zawodów w każdym z trzech sektorów zatrudnienia? Czy umiesz sformułować prawidłowość pomiędzy strukturą zatrudnienia a rozwojem gospodarczym krajów? Czy umiesz podać przykłady zagrożeń i korzyści związanych z wykonywaniem telepracy?

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

				<p>Czy umiesz podać przykłady współcześnie zachodzących zmiany, które sprzyjają rozwojowi technologii informacyjno-komunikacyjnych?</p> <p>Czy umiesz podać 4 przykłady działań przeciwdziałających bezrobociu?</p>
4.4	Rozwój turystyki a środowisko przyrodnicze	<p>Poznasz główne czynniki rozwoju turystyki.</p> <p>Poznasz główne cele wyjazdów turystycznych.</p> <p>Poznasz główne regiony turystyczne świata i ich walory turystyczne.</p> <p>Poznasz przykłady państw o dużych wpływach z turystyki.</p> <p>Poznasz kierunki wyjazdów turystycznych Polaków.</p>	<p>Dlaczego wśród turystów w każdym zakątku świata często spotyka się Japończyków?</p> <p>Dlaczego w ostatnich latach bardzo wzrosła turystyka zagraniczna Polaków?</p>	<p>Czy umiesz wymienić 4 czynniki rozwoju turystyki?</p> <p>Czy umiesz wymienić 5 rodzajów wyjazdów turystycznych ze względu na cele?</p> <p>Czy umiesz wskazać na mapie 6 obszarów turystycznych na różnych kontynentach i dla każdego z nich największą atrakcję?</p> <p>Czy umiesz zaprezentować 5 przykładów wpływu turystyki na stan środowiska przyrodniczego?</p> <p>Czy umiesz podać kilka walorów turystycznych Polski i regionu swojego miejsca zamieszkania?</p>
4.5	Rola komunikacji we współczesnym świecie	<p>Poznasz wpływ rozwoju nowoczesnych technologii łączności na współczesną gospodarkę i życie codzienne.</p> <p>Poznasz dane dotyczące zróżnicowania na świecie w dostępie do nowoczesnych metod łączności i zmian w ostatnich 10 latach.</p>	<p>Jakie dostrzegasz wady szybkiego i łatwego przepływu informacji we współczesnym świecie?</p>	<p>Czy umiesz podać 6 sposoby służących wymianie informacji?</p> <p>Czy umiesz wymienić 4 przykłady wpływu nowoczesnych technologii w łączności na współczesną gospodarkę?</p> <p>Czy umiesz oceniać podając 4 przykłady jak nowoczesne techniki</p>

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

				łącności wpływają na życie codzienne?
4.6	Transport osób i towarów – lokalizacja nowoczesnych terminali	Poznasz znaczenie terminów: transport przesyłowy, terminal. Poznasz mierniki służące ocenie rozwoju transportu w poszczególnych państwach. Poznasz wady i zalety poszczególnych rodzajów transportu. Nauczysz się wskazywać na mapie najważniejsze szlaki żeglugi śródlądowej. Nauczysz się wskazywać na mapie najważniejsze porty lotnicze.	Który rodzaj transportu najbardziej nadaje do przewiezienia do Polski: a) kwiatów z Holandii b) rud żelaza z Brazylii c) rud żelaza z Ukrainy d) gazu z Rosji Który rodzaj transportu najbardziej nadaje do przewiezienia w Polsce: a) węgla ze Śląska do Szczecina b) dżemów i soków z Łowicza do Warszawy c) węgla ze Śląska do Krakowa d) chorego z Rzeszowa do Wrocławia?	Czy umiesz wymienić po 2 czynniki konieczne do rozwoju poszczególnych typów transportu? Czy umiesz wskazać po 2 mocne i słabe strony różnych rodzajów transportu dla przewozu różnych towarów i osób na duże i mniejsze odległości? Czy umiesz podać 2 przykłady wpływu terminali na miejsca ich lokalizacji? Czy umiesz wskazać na mapie najważniejszy szlak żeglugi śródlądowej na każdym z kontynentów? Czy umiesz wskazać na mapie najważniejsze porty lotnicze na każdym z kontynentów? Czy umiesz podać po 2 przyczyny nierównomiernego rozwoju sieci drogowej i kolejowej na świecie i w Polsce?
4.7	Wymiana towarów – handel zagraniczny	Poznasz pojęcia: eksport, import, handel zagraniczny. Poznasz kierunki handlu zagranicznego. Poznasz strukturę handlu zagranicznego.	Jakie towary kupują i sprzedają kraje wysoko rozwinięte, a jakie kraje rozwijające się? Jakie są tendencje zmian w handlu zagranicznym?	Czy umiesz policzyć bilans handlu zagranicznego? Czy umiesz sformułować zależność pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego kraju a jego strukturą handlową? Czy umiesz podać 5 głównych

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

5.1	Pozaprzyrodnicze czynniki zmieniające relacje człowiek-środowisko	Poznasz poglądy opisujące relacje człowiek – środowisko. Poznasz znaczenie określeń: środowisko przyrodnicze, środowisko geograficzne. Wyjaśniesz, na czym polega zmiana modelu konsumpcji w krajach wysoko rozwiniętych: oszczędzanie energii w przemyśle i w domu, recykling, antropopresja. Podasz przykłady na to jak w skali globalnej lub lokalnej ludzkość dąży do zmniejszenia negatywnych skutków własnej działalności. Poznasz formy i cele ochrony środowiska.	Czy człowiek w przyrodzie jest rozsądnym gospodarzem czy egoistycznym szkodnikiem?	partnerów handlowych Polski? Czy umiesz wyjaśnić - na przykładzie - na czym polega determinizm, nihilizm i posybilizm geograficzny? Czy umiesz podać 2 przykłady na to jak zmienia się model konsumpcji wraz z rozwojem gospodarczym kraju? Czy umiesz wyjaśnić, na czym polega recykling i podać 2 przykłady? Czy umiesz podać 2 przykłady działań ludzi zmniejszających negatywne skutki wpływu człowieka na środowisko? Czy umiesz podać 2 przykłady form ochrony środowiska?
5.2	Zasoby odnawialne i nieodnawialne	Poznasz przykłady surowców nieodnawialnych i odnawialnych. Dowiesz się jak wyjaśnić przyczyny i skutki nadmiernej eksploatacji zasobów naturalnych dla równowagi środowiska przyrodniczego. Poznasz działania zmierzające do poprawienia gospodarowania zasobami naturalnymi oraz nauczysz się oceniać ich efektywność.	Dlaczego od kilku lat obserwuje się radykalny spadek wydobycia siarki rodzimej mimo utrzymującego się popytu na siarkę? Czy energia pozyskiwana ze źródeł odnawialnych jest tańsza?	Czy umiesz wymienić odnawialne i nieodnawialne zasoby naturalne? Czy umiesz podać 3 przykłady konsekwencji rabunkowej eksploatacji zasobów naturalnych? Czy umiesz podać 4 przykłady obszarów najbardziej zniszczonych rabunkową gospodarką zasobów naturalnych? Czy umiesz podać 3 przykłady działań zmierzających do poprawienia gospodarowania

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

				zasobami naturalnymi?
5.3	Zmiany klimatu – problem całego świata	<p>Poznasz znaczenie terminów: gazy cieplarniane, efekt cieplarniany, globalne ocieplenie.</p> <p>Poznasz źródła gazów cieplarnianych.</p> <p>Dowiesz się, jakie są konsekwencje zwiększania się temperatury powietrza na kuli ziemskiej.</p> <p>Poznasz działania międzynarodowe mające na celu zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych do atmosfery.</p> <p>Poznasz zagrożenia związane z dziurą ozonową i kwaśnymi deszczami.</p>	Czy długa, śnieżna zima w 2013 roku i chłodne lato w 2011 w Polsce są dowodem czy zaprzeczeniem globalnego ocieplenia?	<p>Czy umiesz podać nazwy i źródła gazów cieplarnianych?</p> <p>Czy umiesz podać obecne i przewidywane skutki globalnego ocieplenia klimatu?</p> <p>Czy umiesz z podanych zdarzeń stworzyć związki przyczynowo-skutkowe obrazujące globalne ocieplenie?</p> <p>Czy umiesz podać przykłady działań mających na celu zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych do atmosfery?</p> <p>Czy umiesz wymienić po 2 zagrożenia związane z dziurą ozonową i kwaśnymi deszczami?</p>
5.4	Obszary nadmiaru i niedoboru wody. Zanieczyszczenia wód	<p>Poznasz znaczenie terminów: zasoby wodne, deficyt wody, nawadnianie, irygacja, melioracja.</p> <p>Poznasz przykłady obszarów o niedoborze i nadmiarze wody.</p> <p>Poznasz sposoby pozyskiwania wody na obszarach z deficytem wody.</p> <p>Poznasz przykłady państw z największymi powierzchniami obszarów nawadnianych.</p> <p>Poznasz źródła i skutki zanieczyszczeń wód.</p>	Podaj przykład obszaru, na którym może dochodzić do konfliktów o dostęp do wody pitnej. Czy wody wystarcza dla wszystkich?	<p>Czy umiesz wyjaśnić i zastosować w poprawnym kontekście pojęcia: zasoby wodne, deficyt wody, nawadnianie, irygacja, melioracja?</p> <p>Czy umiesz wyjaśnić przyczynę występowania niedoborów wody?</p> <p>Czy umiesz wskazać na każdym kontynencie obszar o niedoborze i nadmiarze wody?</p> <p>Czy umiesz opisać sposób nawadniania obszarów w różnych strefach klimatycznych?</p> <p>Czy umiesz wskazać źródła zanieczyszczeń wód?</p>
5.5	Degradacja gleb –	Poznasz znaczenie terminów:	Czy gleba na skutek	Czy umiesz podać 4 przyczyny erozji

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	<p>jak jej przeciwdziałać?</p>	<p>degradacja gleb, erozja gleb, zakwaszenie i zasolenie gleb, pustynnienie. Poznasz wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na tempo i skutki degradacji gleb. Poznasz przykłady obszarów narażonych na erozję gleb. Poznasz sposoby zapobiegania i ograniczenia erozji gleb.</p>	<p>użytkowania rolniczego zyskuje czy traci na wartości?</p>	<p>gleb? Czy umiesz wymienić po 1 przykładzie zmian zachodzących w glebie w wyniku kwaśnych deszczy, erozji, zasolenia i zanieczyszczeń rolniczych? Czy umiesz zaproponować 3 sposoby działań ograniczających erozję gleb? Czy umiesz podane zmiany w środowisku ustawić w ciąg przyczynowo-skutkowy?</p>
--	--------------------------------	--	--	---

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

❖ Informacja zwrotna

Celem informacji zwrotnej jest nie tyle podsumowanie wiedzy i pracy ucznia, ale także jego ukierunkowanie, żeby mógł się dalej rozwijać i doskonalić. Informacja zwrotna nie jest stosowaną w polskiej szkole oceną opisową! Aby spełniła swoją funkcję, powinna być przekazywana w odpowiedniej atmosferze – uczeń musi mieć poczucie, że jest akceptowany i że nauczycielowi udzielającemu informacji zwrotnej zależy na prawdziwym dialogu.

Dobra informacja zwrotna zawiera 4 elementy, których kolejność jest bardzo ważna:

- zaczynamy od wskazania i **docenienia** dobrych elementów pracy, (++)
- następnie odnotowujemy te elementy pracy, które wymagają poprawy lub dodatkowej pracy ucznia (-)
- udzielamy wskazówek, w jaki sposób uczeń powinien pracować (bądź jej elementy) poprawić (Δ)
- i na koniec wskazujemy kierunek, w którym uczeń powinien dalej pracować (/).

57

PRZYKŁAD 1 Informacja zwrotna do pracy domowej (geografia)

Polecenie do pracy domowej:

Wykonaj analizę SWOT członkostwa Polski w wybranej organizacji międzynarodowej. Wskaż mocne i słabe strony naszego członkostwa, oraz szanse i zagrożenia z niego wynikające podając dla każdego elementu analizy po 3 wnioski uwzględniające różne aspekty tego tematu. W analizie odwołuj się tylko do popartych źródłami informacji.

Kryteria sukcesu:

- Czy uczeń wskazuje dla każdego elementu analizy po 3 wnioski uwzględniające różne aspekty tego tematu.
- Czy uczeń poprawnie rozpoznaje słabe i mocne strony (czynniki wewnętrzne), szanse i zagrożenia (czynniki zewnętrzne)
- Czy wszystkie sformułowane wnioski są prawdziwe (znajdują oparcie w faktach/przykładach/źródłach)

INFORMACJA ZWROTNA (opisowa w podziale na trzy elementy)

Marto, cieszę się, że nie sprawia ci już trudności odróżnienie czynników zewnętrznych od czynników wewnętrznych. (wskazujemy poprawę od poprzedniego razu) (++) . Poprawnie rozpoznajesz słabe i mocne strony członkostwa Polski w NATO oraz definiujesz szanse i zagrożenia (++) .

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Sformułowane przez Ciebie wnioski byłyby jednak bardziej wnikliwe - gdybyś sięgnęła do wiarygodnych źródeł - nie dotyczyłyby jednego aspektu, oraz nie powtarzałyby utartych – choć nie zawsze zgodnych z prawdę – poglądów; z łatwością spełniłabyś też wymagania postawione w kryteriach oceniania („co najmniej 3 wnioski dla każdego elementu SWOT”) (-).

Proszę, przeczytaj jeszcze raz uważnie kryteria oceniania. Postaraj się uzupełnić swoją analizę o brakujące elementy (Δ) Zachęcam Cię też do korzystania – zarówno przy poprawie tego zadania, jak i w przyszłości – z wiarygodnych źródeł i analiz (/)

Pisanie informacji zwrotnej jest czasochłonnym zajęciem – nie ma jednego skutecznego sposobu na jego usprawnienie.

Warto – w zależności od potrzeb uczniów – stosować różne techniki (np. wyróżnianie kolorem lub symbolami poszczególnych elementów informacji zwrotnej). Pewnym rozwiązaniem jest też korzystanie – szczególnie w przypadku drobnych prac sprawdzających i domowych – z tabel i formularzy skonstruowanych w oparciu o kryteria sukcesu, gdzie czytelnymi znakami graficznymi informujemy o spełnieniu lub niespełnieniu kryterium. Dopisujemy do nich wskazówki do poprawy i mocne strony.

Trzeba jednak pamiętać, że na podstawie doświadczeń nauczycieli korzystających z informacji zwrotnej podczas lekcji, wykorzystanie tych „pomocy” jest mniej efektywne niż informacja zwrotna w postaci życzliwego komentarza – zwrotu bezpośredniego do ucznia.

INFORMACJA ZWROTNA W FORMULARZU

Przykład 1. Informacja zwrotna do pracy domowej

Kryterium oceny	Elementy informacji zwrotnej	Informacja zwrotna opisowa dla Marty
Uczeń poprawnie rozpoznaje słabe i mocne strony (czynniki wewnętrzne), szanse i zagrożenia (czynniki zewnętrzne)	++	Uczeń odróżnienia czynniki zewnętrzne od czynników wewnętrznych. Poprawnie rozpoznaje słabe i mocne strony członkostwa Polski w NATO oraz definiuje szanse i zagrożenia
Uczeń wskazuje dla każdego elementu analizy po 3 szczegółowe wnioski uwzględniające różne aspekty tego tematu.	-	Sformułowane przez ucznia wnioski nie są wnikliwe, odwołują się do 1 źródła mało wiarygodnego (ściąga.pl). Uczeń analizuje tylko jeden aspekt, nie spełniając tym samym wymagania postawionego w kryteriach oceniania („co najmniej 3 wnioski dla każdego elementu SWOT”)
	Δ	Uczeń powinien – po ponownej lekturze kryteriów oceniania – uzupełnić swoją analizę o brakujące elementy (analizę dwóch aspektów).
	-	Sformułowane przez ucznia wnioski powtarzają utarte, choć nie zawsze zgodne z prawdą opinie.
Wszystkie sformułowane wnioski są prawdziwe (znajdują oparcie w faktach/przykładach/źródłach)	Δ	Uczeń powinien poprawić pracę sięgając do różnorodnych, wiarygodnych źródeł.
	/	Uczeń – przy kolejnych pracach – powinien uważniej przyglądać się źródłom, z których korzysta.

60

Informacja zwrotna może być dokonywana pisemnie lub ustnie – ważne jest, by miało to miejsce w terminie bliskim realizacji zadania.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Zaletą pisemnej informacji zwrotnej jest też to, że do jej przekazywania można wykorzystywać nowoczesne technologie komunikacyjne. Wielu nauczycieli przyjęło zasadę przesyłania uczniom prac pisemnych w formie mailowej, w ten sam sposób udzielają również informacji zwrotnej. Taki kanał komunikacyjny umożliwia szybkie i systematyczne archiwizowanie zindywidualizowanego dialogu z uczniem.

W niektórych przypadkach można uciec się do informacji zwrotnej ustnej. Wadą przekazywania informacji ustnej jest jej ulotność, trudność w dokumentowaniu. Wymaga od nauczyciela sprawności w jej przekazywaniu, trzeba pamiętać o wszystkich elementach i mieć w głowie gotowe rozwiązania i wskazówki służące poprawie i rozwojowi. Ze strony ucznia wymaga koncentracji w sytuacji stresowej, umiejętności słuchania i nie daje możliwości spokojnej analizy w późniejszym czasie.

Doskonałą formą ustnej informacji zwrotnej może być jednak ocena koleżeńska, dokonywana na bieżąco podczas zajęć, pracy w grupie, realizacji projektu. Stale doskonalona i przekazywana w życzliwej atmosferze integruje grupę i wzmacnia zaangażowanie jej członków.

Warto pamiętać o tym, że ocenianie służy nie tylko uczniom i nauczycielom. To także informacja o rozwoju ucznia przekazywana rodzicom. Dobra informacja zwrotna (w postaci pisemnej) to wskazówka dla rodziców, w jaki sposób mogą pomóc swojemu dziecku w nauce.

62

Przy ocenie pracy **zawsze** wymień przynajmniej jedną zaletę, potem mów o błędach. To pozwala uczniowi przyjąć całą informację. W przeciwnym wypadku narażone zostaje na szwank poczucie własnej wartości ucznia, który broni się przed nadmierną krytyką i zaprzecza błędom.

Wskazuj konkretne fakty. Nie oceniaj postawy ucznia, mów np. „pomyliłeś znaczenie pojęć emigracja – imigracja”, a nie „ciągle się mylisz” „nie możesz się nauczyć”.

Nie atakuj ucznia, który ma problemy z nauką (ani jego rodziców). Agresja nauczyciela budzi lęk, agresję i niechęć ucznia do nauczyciela, przedmiotu i procesu uczenia się.

Powinniśmy pamiętać o niezbędnych czterech elementach informacji zwrotnej:

1. Wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów pracy ucznia
2. Odnotowanie tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy ze strony ucznia
3. Wskazówki, w jaki sposób uczeń powinien poprawić pracę
4. Wskazówki, w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej

Pisząc informację zwrotną:

1. Zwracaj się do ucznia po imieniu
2. Na początku napisz jakąś pochwałę
3. Komentarz ma dotyczyć pracy a nie ucznia
4. Zachowaj równowagę pomiędzy ilością uwag pozytywnych i negatywnych

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

5. Do każdej krytycznej uwagi dodaj wskazówkę, jak powinna wyglądać odpowiedź prawidłowa
6. Używaj języka zrozumiałego dla ucznia
7. Zasugeruj uczniowi, w jakim kierunku powinien dalej pracować
8. Zadaj pytanie uczniowi zachęcające do refleksji nad własną pracą
9. Podsumuj swoje uwagi

Dodatkowe uwagi dotyczące przekazywania informacji zwrotnej uczniowi z trudnościami w nauce.

Sposób przekazywania informacji zwrotnej jest ważny zwłaszcza w przypadku **ucznia z trudnościami w nauce**. Szczęólnego znaczenia nabiera forma przekazu. Uczeń nadruclliwy, nadpobudliwy, mający trudności ze skupieniem uwagi powinien otrzymać zwięzłą w treści informację, krótko eksponującą najważniejsze rzeczy. W przypadku informacji zwrotnej przekazywanej w formie ustnej istotne jest, aby zadbać o sposób komunikacji, zaakcentowanie gestem, mimiką najistotniejszych punktów, skorzystanie z dobrodziejstw pozytywnej komunikacji niewerbalnej i pozbawionej nadmiernej natarcywości.

Zawsze wymień przynajmniej jedną zaletę, potem mów o błędach. Krytykuj zachowanie, a nie osobę. Zwracaj uwagę raczej w cztery oczy, a nie przy klasie. Zupełnie inaczej wygląda rozmowa z uczniem pozbawionym „widowni”. Zachowaj dystans do sprawy, traktuj ucznia z szacunkiem. Wykaż się poczuciem humoru, które rozładowuje napięcie i chroni pozytywną samoocenę. W konflikcie dąż do porozumienia, stosując metodę „wygrana – wygrana”. Jeśli uczeń przekona się, że traktujemy jego potrzeby z należytą powagą, wtedy uszanuje i długotrwale zaakceptuje umowę zgodną z potrzebami obu stron.

Nigdy nie stosuj agresywnej formy wypowiedzi, u ucznia zahamowanego, z lękową postawą wzbudza to poczucie zagrożenia, brak możliwości skoncentrowania się na treści wypowiedzi. Uczeń na agresję może odpowiedzieć nieadekwatnym zachowaniem: wygłupem, drwiną, agresją słowną. Oprócz informacji słownej powinien otrzymać wersję pisemną, która pozwoli mu powrócić do najważniejszych zaleceń bez emocji.

Przykład 1. Zastosowanie informacji w pracy zespołowej

Informacja zwrotna do zespołowej prezentacji publicznej/wypowiedzi publicznej z zastosowaniem formularza

KRYTERIA OCENY	INFORMACJA O SPEŁNIENIU KRYTERIUM	Dodatkowe uwagi
Czy prezentujący zmieścił się w wyznaczonym czasie?	+/-	
Czy wszyscy członkowie grupy byli zaangażowani w prezentację?	+/-	
Czy język prezentacji był zrozumiały dla odbiorców?	+/-	Np. zastosowano przykuwające uwagę kolory, przy podsumowaniu. Doskonałe opracowanie graficzne.
Czy zastosowano aktywny sposób przekazu?	+/-	Aktywizowała do udziału dużą część odbiorców
Czy przedstawiono podsumowanie najistotniejszych treści prezentacji?	+/-	
Czy prezentacja miała wprowadzenie, rozwinięcie i zakończenie?	+/-	Wyodrębniła najważniejsze elementy z tematu. Umiejętność analizy tematu, brawo, zabrakło zakończenia w postaci podsumowania

65

❖ Samoocena i ocena koleżeńska

Samoocena i ocena koleżeńska to kolejny element oceniania kształtującego, bezpośrednio wynikający z założeń, które mówią, że rola oceniania powinna sprowadzać się do pomocy uczniowi w planowaniu jego własnego uczenia się. Oznacza to, że uczniowie powinni przejąć część odpowiedzialności za uczenie się – własne i rówieśników.

Samoocena, podczas której uczeń ocenia własną pracę (zgodnie z ustalonymi wcześniej kryteriami sukcesu oraz przy zachowaniu czterech elementów informacji zwrotnej: *co już wiem? nad czym muszę jeszcze popracować? co powinienem zmienić w swoim sposobie uczenia się? co postanawiam na przyszłość?*), daje mu szansę na rozpoznanie przyczyn swoich porażek i sukcesów edukacyjnych, własnych możliwości i obiektywną informację o postępach w nauce. Stosowana systematycznie pozwala ćwiczyć umiejętności wykorzystywania wiedzy o sobie, a także stawiania sobie celów dotyczących własnego rozwoju. Samoocena może dotyczyć prac pisemnych, ale także wypowiedzi ustnych. Można zaproponować uczniom różne techniki

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

prowadzenia samooceny (np. „kosz i walizka”, technika zdań podsumowujących, technika oceniania stopnia trudności, metoda „światła”).

Ocena koleżeńska – podobnie jak inne informacje zwrotne – wymaga atmosfery życzliwości i autentycznego zainteresowania wspieraniem rozwoju własnego, ale także kolegów i koleżanek. Sytuacja, w której uczniowie wzajemnie recenzują swoje prace, jest możliwa tylko wtedy, gdy uczniowie znają zasady udzielania informacji zwrotnej oraz gdy uczestniczą w uzgadnianiu kryteriów oceniania i je akceptują.

Dzięki ocenie koleżeńskiej uczniowie uczą się „od siebie”; a dodatkowo ćwiczą udzielanie informacji zwrotnej bez bolesnej krytyki i agresji, umiejętność aktywnego słuchania; namawiamy też uczniów do zadawania pytań sprawdzających prawidłowe zrozumienie przekazywanych uwag, parafrazowanie. Ocena koleżeńska może polegać na: sprawdzaniu ćwiczeń, informacji zwrotnej do pracy, wypowiedzi, a nawet sprawdzaniu klasówek.

Przykład 2. Formularz oceny koleżeńskiej i samooceny do pracy w grupie

Przedstawione poniżej kryteria sukcesu można zastosować do oceny każdej pracy grupowej (zarówno takiej, organizowanej w klasie podczas lekcji, jak i tych w ramach wykonywania prac domowych czy projektów).

66

Proponowane kryteria sukcesu:

1. Czy wywiązałeś się z roli, jaką odgrywałeś w grupie?
2. Czy wywiązałeś się terminowo z zadania, jakie zostało ci przydzielone?
3. Czy przydzielone zadanie wykonałeś rzetelnie?
4. Czy aktywnie uczestniczyłeś w pracy grupowej?
5. Czy zgłaszałeś własne pomysły na działania bądź rozwiązania jakiegoś problemu?
6. Czy uważnie słuchałeś innych, nie przerywałeś wypowiedzi, czekałeś, aż inni skończą?
7. Czy przestrzegałeś ustalonego kontraktu?

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

INFORMACJA ZWROTNA (w postaci tabeli kryteriów oceniania)

Kryterium oceny	Samoocena (tak/nie lub waga punktowa)	Ocena koleżeńska (tak/nie lub waga punktowa)	Ocena nauczyciela (tak/nie lub waga punktowa)
1. Czy wywiązałeś się z roli, jaką odgrywałeś w grupie?/ Wywiązywanie się z funkcji pełnionej w grupie			
2. Czy wywiązałeś się terminowo z zadania, jakie zostało ci przydzielone?/ Terminowe wykonywanie przydzielonych zadań			
3. Czy aktywnie uczestniczyłeś w pracy grupowej?/ Aktywna praca w grupie			
4. Czy przydzielone zadanie wykonałeś rzetelnie?/ Rzetelność wykonywania poszczególnych zadań			
5. Czy zgłaszałeś własne pomysły na działania bądź rozwiązania jakiegoś problemu?/ Zgłaszanie własnych pomysłów			
6. Czy uważnie słuchałeś innych, nie przerywałeś wypowiedzi, czekałeś, aż inni skończą?/Słuchanie innych, komunikacja w zespole			
7. Czy przestrzegałeś ustalonego kontraktu?/ Przestrzeganie ustalonego kontraktu			

67

W tak skonstruowanym formularzu możliwa jest również opisowa informacja zwrotna – wtedy warto pytania zamknięte, zaczynające się od: „Czy...” zamienić na stwierdzenia, np. *Wywiązywanie się z roli pełnionej w grupie*

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

---

i poprosić uczniów o przygotowanie krótkiej informacji zwrotnej.
Można wcześniej zamodelować taką informację – na innym, najlepiej fikcyjnym przykładzie.

Przykład 3. Ocena koleżeńska i samoocena do dyskusji

Polecenie: Zaproponuj uczniom dyskusję punktową na dowolny temat związany z poruszonym podczas zajęć zagadnieniem. Przedstawione poniżej kryteria oceniania można będzie wykorzystać na każdym przedmiocie – modyfikacji powinny ulec tylko te kryteria, które dotyczą zagadnień merytorycznych (jeśli takie ustalimy).

Podziel klasę na obserwatorów (jeden obserwator na dwóch dyskutantów; jeden obserwator ocenia jednego dyskutanta i moderatora) i uczestników dyskusji; wyznacz jej moderatora (jeśli uczniowie mają już doświadczenie w dyskusji, jeśli nie – sam pełnij funkcję moderatora). Role najlepiej jest przydzielać w sposób losowy. Przedstaw poszczególne funkcje i zadania, najlepiej na karteczkach, w formie pisemnej.

Przed rozpoczęciem dyskusji ustalcie lub przypomnijcie wcześniej sformułowane zasady dyskusji:

1. Nie przerywamy mówcy w trakcie wypowiedzi.
2. Nie wypowiadamy uwag odnoszących się osobiście do mówcy, odnosimy się wyłącznie do wypowiedzianych przez niego argumentów.
3. Nie odnosimy się lekceważąco do uczestnika dyskusji o odmiennych poglądach.
4. Nie oceniamy wypowiedzi mówcy.
5. Nie używamy agresywnych lub obraźliwych słów wobec innych mówców.
6. Słuchamy uważnie wypowiedzi innych.
7. Przestrzegamy czasu dyskusji
8. Przestrzegamy tematu dyskusji.

Przedstaw też uczniom kryteria oceny udziału w dyskusji (w zależności od pełnionej funkcji), zwracając ich uwagę na to, że oceniane będzie zarówno ich zachowanie podczas dyskusji (*Czy uczniowie prawidłowo wywiązują się ze swojej roli? Czy uczniowie przestrzegają zasad dyskusji?*), jak również poziom merytoryczny dyskusji (wg kryteriów zamieszczonych w tabeli poniżej).

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

---

Podobnie jak w poprzednim przykładzie można zastosować samoocenę, ocenę koleżeńską i ocenę nauczyciela – bądź w postaci formularza, bądź opisowej informacji zwrotnej (szczególnie w przypadku oceny nauczyciela). Jeśli zdecydujemy się na opisową informację zwrotną, wtedy pytania zamknięte, zaczynające się od: „Czy...” należy zamienić na stwierdzenia, np. *Wywiązywanie się z funkcji pełnionej podczas dyskusji.*

FORMULARZ OCENY KOLEŻEŃSKIEJ UCZESTNIKA DYSKUSJI

Kryterium oceny dyskutanta

Czy uczestnik w dyskusji przedstawił przynajmniej jeden przykład/fakt?	+/-
Czy uczeń skomentował/ uzasadnił przedstawione fakty/przykłady?	+/-
Czy w trakcie dyskusji uczeń podał co najmniej jedną nową informację?	+/-
Czy uczeń – poprzez swoją wypowiedź – zaangażował w dyskusję kolejnego uczestnika?	+/-
Czy uczeń zwrócił uwagę na błąd w wypowiedzi innego uczestnika dyskusji?	+/-
Czy uczeń przestrzegał ustalonych zasad dyskusji (nie więcej niż dwa wykroczenia)?	+/-
Czy wszystkie informacje podane przez ucznia były prawdziwe?	+/-
Czy uczeń zabierał głos w dyskusji?	+/-

FORMULARZ OCENY KOLEŻEŃSKIEJ MODERATORA DYSKUSJI

Kryterium oceny moderatora

Czy moderator pilnował uzgodnionego tematu dyskusji?	+/-
Czy moderator nie angażował się po stronie dyskutantów?	+/-
Czy moderator podejmował działania dla podtrzymania dyskusji?	+/-
Czy moderator podejmował działania, które zaangażowały nowego uczestnika w dyskusji?	+/-
Czy moderator zwrócił uwagę na merytoryczny błąd w wypowiedzi uczestnika?	+/-
Czy moderator przestrzegał ustalonych zasad dyskusji?	+/-
Czy moderator stosował techniki aktywnego słuchania: parafrazy, powtórzenia?	+/-
Czy wypowiedzi moderatora były poprawne merytorycznie i prawdziwe?	+/-

71

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

FORMULARZ SAMOOCENY (MODERATORA, UCZESTNIKA DYSKUSJI, OBSERWATORA)

Kryteria oceny

Czy wywiązałem się z powierzonych mi ról?	+/-
Czy moje wypowiedzi były zgodne z ustalonym tematem?	+/-
Czy udało mi się – poprzez moją wypowiedź – zaangażować do dyskusji nową osobę?	+/-
Czy komentowałem/ argumentowałem podawane przez siebie informacje?	+/-
Czy przedstawiłem w dyskusji przynajmniej jeden przykład/fakt?	+/-
Czy w trakcie dyskusji podałem co najmniej jedną nową informację?	+/-
Czy zwróciłem uwagę na błąd w wypowiedzi innego uczestnika dyskusji?	+/-
Czy przestrzegałem ustalonych zasad dyskusji (nie więcej niż 2 wykroczenia)?	+/-
Czy wszystkie podane przeze mnie informacje były prawdziwe?	+/-

73

W podsumowaniu tego niezwykle istotnego rozdziału omawiającego poszczególne elementy oceniania kształtującego proponujemy:

DZIESIĘĆ ZASAD OCENIANIA KSZTAŁTUJĄCEGO (według CEO)¹⁶

ZASADA 1

Ocenianie kształtujące powinno być powiązane z dobrym planowaniem nauczania i uczenia się.
Nauczyciel, planując lekcję, określa jej cele i kryteria oceniania. Przekazuje je uczniom i ściśle ich przestrzega. Planuje również sposób udzielania informacji zwrotnej.

ZASADA 2

Ocenianie kształtujące koncentruje się na tym, w jaki sposób uczniowie się uczą.

Nauczyciel koncentruje się na tym, jak jego uczniowie się uczą, co im pomaga w nauce, jakie metody przyswajania wiedzy im najbardziej odpowiadają. W informacjach zwrotnych wykorzystuje te informacje, wskazując najkorzystniejsze sposoby poprawienia błędów.

¹⁶ www.ceo.org.pl

ZASADA 3

Ocenianie kształtujące jest istotne podczas realizacji całego procesu dydaktycznego od planowania po ocenę osiągnięć.

Informacja zwrotna jest stałym elementem procesu nauczania. Dzięki niej uczniowie mogą na bieżąco poprawiać i doskonalić swoją pracę, dzięki czemu osiągają lepsze efekty i wyniki oraz mają większą motywację do pracy.

ZASADA 4

Ocenianie kształtujące jest zgodne z najlepszymi zasadami dydaktyki.

Nauczyciel stosujący ocenianie kształtujące planuje, obserwuje proces uczenia się, analizuje i interpretuje uzyskane informacje o przebiegu procesu i jego wynikach, przekazuje uczniom informację zwrotną dotyczącą ich pracy i osiągnięć. Uczy również uczniów samooceny i oceny koleżeńskiej. Kształci kompetencje społeczne. To niezbędne umiejętności skutecznego nauczania.

74

ZASADA 5

Ocenianie kształtujące buduje relacje nauczyciela z uczniem.

Nauczyciel wie, jaki wpływ na budowanie motywacji ucznia mają informacje zwrotne. Dzięki indywidualizacji charakteru tych komentarzy stosowanych w ocenianiu kształtującym nauczyciel zawiera indywidualny kontrakt z uczniem, który pomaga mu się uczyć.

ZASADA 6

Ocenianie kształtujące motywuje uczniów do nauki.

Wbrew powszechnym opiniom o motywującej roli wszelkich rankingów, punktów czy innej metodzie porównywania osiągnięć ucznia badania wskazują na demotywacyjną rolę tych narzędzi w procesie nauczania. Ocenianie kształtujące skupiające się na postępach i osiągnięciach ucznia,

---

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

---

wzmacniające pozytywne aspekty uczenia, chroniące autonomię ucznia i dostarczające konkretnych wskazówek do samopoprawy ułatwia proces samokształcenia.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.
Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

---

ZASADA 7

Ocenianie kształtujące wymaga już na etapie planowania lekcji, określenia kryteriów sukcesu.

Nauczyciel konsekwentnie w ocenianiu zwraca uwagę tylko na uzgodnione kryteria oceny, czyli na to, co ustalili z uczniami. Wymaga to uzgodnień ogólnych z uczniami, czy nauczyciel poprawia błędy ortograficzne i stylistyczne, ale ich nie komentuje i nie ocenia i ich nie poprawia.

ZASADA 8

Uczniowie otrzymują konstruktywne wskazówki, jak poprawić swoją pracę i jak się dalej rozwijać.

Nauczyciel docenia w informacji zwrotnej silne strony ucznia i doradza, jak je rozwijać. Informuje również o brakach, wyraźnie wskazując, jak można je wyeliminować, stwarza również możliwość poprawy.

76

ZASADA 9

Ocenianie kształtujące powinno rozwijać uczniowską zdolność do samooceny tak, by służyło refleksji i samodzielnemu decydowaniu o własnej nauce.

Stosując ocenianie kształtujące nauczyciel rozwija umiejętności samodzielności w prowadzeniu nauczania i samooceny ucznia.

ZASADA 10

Ocenianie kształtujące jest właściwe na każdym etapie kształcenia i w stosunku do każdego ucznia, niezależnie od poziomu jego osiągnięć.

Indywidualizując ocenianie, nauczyciel ma możliwość zauważenia i docenienia osiągnięć każdego ucznia i umożliwia mu rozwój na najwyższym dostępnym dla niego poziomie.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

---

9. Ocenianie kształtujące jako element kształtowania kompetencji społecznych

1. Budowanie społeczności klasowej

Wprowadzenie oceniania kształtującego do klasy ma wpływ na cały styl nauczania i budowanie wzajemnych relacji pomiędzy uczniami i nauczycielem. Ten rodzaj oceniania wpływa – jak było już wspomniane wcześniej – na poprawne zachowania uczniów, uczy wzajemnego szacunku i współpracy w procesie uczenia się i nauczania.

Jeśli pamiętamy o tym, że pośrednimi odbiorcami wystawianej uczniowi oceny są jego koledzy i koleżanki, łatwiej dostrzec wychowawcze korzyści wynikające ze stosowania oceniania kształtującego. Z własnego doświadczenia wiemy, że ocena otrzymywana z nieodpowiednim komentarzem lub przy jego braku, może działać selektywnie i wpływać na ocenę ucznia przez rówieśników, na jego pozycję w grupie. W dużym stopniu ten społeczny proces uwarunkowany jest autorytetem nauczyciela i poziomem akceptacji jego sposobu oceniania przez uczniów.

W sytuacji braku autorytetu i nieakceptowania sposobu oceniania uczeń otrzymujący negatywną ocenę od nauczyciela może spotkać się z pozytywną oceną rówieśniczą. Od dojrzałości ucznia zależeć będzie jej motywacyjny charakter i to, czyją ocenę uzna za ważniejszą. W sytuacji otrzymania oceny pozytywnej uczeń może być dyskredytowany przez rówieśników, może również, chcąc zyskać akceptację kolegów, sam umniejszać jej znaczenie.

Aby skutecznie wdrożyć ocenianie kształtujące – które pozwala unikać sytuacji takich jak ta, opisana wyżej – konieczne jest wypracowanie życzliwej atmosfery, poczucia bezpieczeństwa uczniów oraz zobiektywizowanie oceniania poprzez wspólne uzgodnienie kryteriów, ustalenie i zaakceptowanie przez wszystkich *kontraktu dotyczącego pracy w grupie*, dopuszczenie możliwości popełniania błędów oraz poprzez postawę gotowości w przyjmowaniu krytyki i pochwał.

Podjęcie decyzji o wdrożeniu oceniania kształtującego jest zatem zgodą na przyjęcie pewnego stylu nauczania. Nie da się wdrożyć oceniania, stosując tylko wybrany jego element; konieczna jest mozolna praca całej społeczności nad wspólną zmianą modelu nauczania: tworzeniem *pozytywnych sytuacji edukacyjnych w klasie i budowaniu atmosfery współpracy*.

Jak budować „pozytywną sytuację edukacyjną” w klasie?

Poczucie bezpieczeństwa ucznia ma znaczenie ogromny wpływ na jego funkcjonowanie w społeczności klasowej, jego zachowanie wobec nauczyciela i rówieśników, jego motywację do

---

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

nauki. Kluczowe jest podmiotowe traktowanie ucznia poprzez szacunek, tolerancję i akceptację, unikanie wszelkich form dominacji, manipulacji czy ośmieszania, budzących wyłącznie lęk i uruchamiających mechanizmy obronne. Człowiek, który znajdzie się w takiej sytuacji, nastawiony jest na „przetrwane” i stosuje lepsze lub gorsze strategie walki o swoją godność, naruszając przy tym przyjęte normy klasowe.

Tylko traktowanie ucznia w partnerski sposób tworzy podstawy do zaufania i współpracy w procesie uczenia się i nauczania.

Drugim niezbędnym warunkiem zaistnienia pozytywnej atmosfery nauki jest współuczestnictwo w zadaniu i poczucie jej sensu. Uczeń musi ten sens widzieć, rozumieć i akceptować go. Poczucie sensu uzyskuje się przede wszystkim przez to, że uczeń rozumie cele, do których wspólnie dążą, metody, sposób i organizację pracy podczas lekcji. Najlepiej, kiedy współtworzy jej elementy. Akceptuje własne współuczestnictwo i jego zakres. Inny rodzaj sensu wynika z zaufania do kompetencji nauczyciela.

Trzecim warunkiem zaistnienia pozytywnej sytuacji edukacyjnej jest odnalezienie właściwej dla danej lekcji i grupy aktywności, która z jednej strony w sposób najpełniejszy pozwoli zrealizować postawione cele, z drugiej – zachęci wszystkich do uczestnictwa. Nie oznacza to potrzeby ciągłego poszukiwania nowych pomysłów na zaangażowanie grupy, ale mądre, dobrze zorganizowane i adekwatne do poziomu energii uczniów wykorzystanie powszechnych i wciąż atrakcyjnych metod, takich jak: rozmowa, dyskusja, projekt, gra edukacyjna itp. Ważny jest właściwy dla tematu rytm pracy, odkrywanie energii tkwiącej w uczniach (wg Doroty i Jacka Jakubowskich www.grupatrop.pl¹⁷)

W dobie rozwoju technologicznego, ogólnej dostępności do informacji, w tym poprzez internet, programy telewizyjne, własne zwiedzanie świata wzrasta gotowość młodzieży do zadawania pytań i samodzielnego poszukiwania odpowiedzi na nie, formułowania własnych spostrzeżeń, poszukiwanie rozwiązań problemów, wyrażania własnego stanowiska w sprawach publicznych.

Nie można nie dostrzegać tego dążenia do samopoznania i samokształcenia, wręcz przeciwnie – należy je wzmacniać i w miarę możliwości ukierunkowywać. Umiejętne reagowanie na te nowe wyzwania – przy rezygnacji z przywiązania do tradycyjnych metod nauczania i oceniania – sprzyja rozwijaniu dojrzałości społecznej klasy jako zespołu i rozwijaniu kompetencji

¹⁷ www.grupatrop.pl

---

komunikacyjnych. Połączenie zaś oceniania z całym procesem nauczania pozwoli dostosować procesy dydaktyczne do wymogów współczesnego świata.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.
Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Fundacja DRABINA ROZWOJU
ul. Dobra 5/2, 00-384 Warszawa
tel.: 022 646 48 38; fax 022 646 48 38
e-mail: fundacja@drabina.org www.drabina.org

Reasumując: Co zapewnia sukces w tworzeniu pozytywnej sytuacji edukacyjnej?

- Zasada pracy na pozytywach, podkreślanie pozytywnych elementów w działaniu ucznia
- Pokazywanie uczniom, jak wiele już wiedzą, odwoływanie się do ich doświadczeń
- Zasada modelowania, czyli zgodności pomiędzy nauczaniem i działaniem nauczyciela
- Wzajemne zaufanie
- Zbudowanie **KONTAKTU** (bycie wrażliwym na sygnały i potrzeby płynące z grupy)
- Zawarcie **KONTRAKTU** (umówienie się co do zasad, jakie obowiązują na lekcjach, wyznaczanie celów lekcji i kryteriów oceny, ustalanie podstawowych reguł odnoszących się do wszystkich lekcji)

Budowanie kontaktu to praca długofalowa, sprzyja jej zawarcie kontraktu, które powinno odbywać się z pewnym ceremoniałem, żeby podkreślić jego wagę. Najlepiej sporządzić go w formie pisemnej, z podpisami wszystkich zainteresowanych stron. Scenariusz takich zajęć znajdziecie w załączniku nr 3.

Po co zawierać i spisywać KONTRAKT?

- Precyzując sposób pracy, sprawiamy, że to, co się dzieje w trakcie lekcji, jest dla ucznia przewidywalne; dzięki temu wzrasta jego poczucie bezpieczeństwa.
- Kontrakt pozwala określić wzajemne oczekiwania i relacje nauczyciel-uczeń. Precyzuje cele, zakres wiedzy i umiejętności, nad którymi będą wspólnie pracować.
- Kontrakt pozwala na jasne sprecyzowanie i powiedzenie, że odpowiedzialność za ilość wiedzy i doświadczeń, jakie uczniowie „wyniosą” z zajęć szkolnych, w bardzo wysokim stopniu spoczywa na nich samych i zależy od ich zaangażowania i gotowości do współpracy i dzielenia się doświadczeniem.
- Kontrakt określa zasady współpracy w grupie. Im bardziej uczniowie czują się współtwórcami kontraktu, tym chętniej go przestrzegają.
- Daje możliwość odwołania się do jego treści w sytuacji konfliktu.

2. SPOŁECZNOŚĆ SZKOLNA I PROCESY GRUPOWE

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.
Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Budowanie kontaktu to nie jest proste i szybkie działanie, to proces wymagający znajomości mechanizmów grupowych. Wiedza o naturalnych procesach rozwojowych grupy pozwala nauczycielom lepiej rozumieć swoich uczniów i siebie, bo również on współuczestniczy w tych procesach. Jeśli uruchamia się proces grupowy nauczyciel musi go rozumieć i wspierać, stosując konstruktywne metody rozwiązywania konfliktów. Nagrodą będzie efekt SYNERGII, kiedy grupa i nauczyciel poczują, że jako społeczność klasowa bardzo dużo mogą i są odporni na cykliczne negatywne procesy pojawiające się w ich wspólnym działaniu. Dlatego w naszym poradniku procesom grupowym poświęcimy oddzielny podrozdział.

Grupę stanowią co najmniej trzy osoby przebywające w tym samym miejscu, czasie i komunikujące się ze sobą. O **grupie społecznej** mówimy wtedy, gdy dwie lub więcej osób współdziała ze sobą oraz wzajemnie zależy od siebie (w tym sensie, że muszą na sobie polegać w zaspakajaniu potrzeb i osiągnięciu celów).

O ISTNIENIU WYODRĘBNIONEJ GRUPY MÓWIMY, KIEDY:

- Są w niej zaangażowane co najmniej trzy osoby
- Spędzają ze sobą dużo czasu
- Mają poczucie odrębności
- Mają swoją „historię”
- Mają wspólny cel, który w miarę czasu coraz bardziej się precyzuje w określonych zadaniach, po czym zostaje przedefiniowany i pojawia się pod postacią nowego zadania
- Komunikują się ze sobą wg określonego modelu
- Pojawia się zjawisko dynamiki grupy: okresy wzrostu aktywności i kryzysy
- Dają się wyróżnić role grupowe, które również się zmieniają
- Pojawiają się jawne i ukryte normy grupowe
- Daje się zauważyć wpływ grupy na otoczenie

Grupę społeczną stanowi zatem **klasa**: jej członkami są zarówno uczniowie, jak i – w trakcie lekcji – nauczyciel. Praca podczas lekcji dotyczy relacji nauczyciela jako lidera grupy i uczniów, jak również wzajemnego oddziaływania na siebie uczniów jako członków grupy.

Świadomość możliwości tkwiących w grupie i umiejętność wykorzystania ich w nauczaniu daje nauczycielowi ogromne, często niewykorzystywane możliwości. Edukacja jako

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

wspólne świadome działanie jest jedną z relacji międzyludzkich. Musi spełniać jej podstawowe funkcje, jakim są: budowanie więzi i poczucia przynależności, pełnienia roli społecznej, zaspakajania potrzeby bycia razem i nawiązywania kontaktów rówieśniczych. Jest klasycznym przykładem siły grupowej, jedności i zmian w niej zachodzących, nazywanych **procesem grupowym**. Uczniowie tworzący grupę wnoszą do niej swoje przekonania, emocje, kompetencje, doświadczenie życiowe, przeżycia i indywidualne oczekiwania.

*Fazy życia grupy*¹⁸

1. faza zależności – celem grupy jest przynależność do grupy, dominuje lęk, niepokój, napięcie (pojawiają się „żarty”, tematy zastępcze, „psychologiczne macanie”), rola prowadzącego to skupienie na sobie uwagi, przewodzenie, rola uczestników grupy: duży konformizm, organizacja grupy: dobór w pary na zasadach podobieństw i przeciwieństw, komunikacja: od uczestników do lidera (cała uwaga skupia się na liderze) – lider jako centrum;
2. faza różnicowania – celem grupy jest wyodrębnienie siebie i zróżnicowanie, w uczuciach dużo złości i odrazy, pierwsze koalicje, dużo sporów, kłótni, wyznaczania własnego terytorium, dominuje złośliwość, uwagi, krytyczne oceny, rola prowadzącego: facylitator – ułatwia, rozsądza, nie może stać z boku, musi być autorytetem, rola uczestników: agresywno-zależna, słaby lider nie jest facylitatorem – dzieli grupę na koalicję i wykorzystuje to, organizacja grupy: koalicje, grupy, sojusze, komunikacja: między uczestnikami grupy, lokalizacja mocy, siły: podzielona pomiędzy grupą a liderem;
3. faza konfrontacji z liderem – celem grupy jest pokazanie swojej siły i zakwestionowanie pozycji lidera, w uczuciach dużo złości, rozczarowania, lekceważenia, satysfakcji, tryumfu, zachowanie grupy: bardzo silny opór, sabotaż, prowokacje, manipulacje, rola prowadzącego: być, stawić czoło, nie bać się konfrontacji (lider nie może biernie lekceważyć tej fazy), organizacja grupy: grupa razem przeciwko liderowi, komunikacja od grupy do lidera;

¹⁸ Marek Grondas "Rozwijanie umiejętności wychowawczych" Materiały dla nauczycieli i dyrektorów szkół

4. faza symbiozy ponad osobisty zachwyty – celem grupy jest integracja na wyższym poziomie i identyfikacja z grupą, uczucia: euforia, zachwyty, siła, upojenie, zachowanie: bycie razem, wzajemny szacunek, organizacja grupy: grupa zwarta, współpraca z liderem, pozycja lidera: lider członkiem grupy, komunikacja: język grupy, „nasz zespół”, moc grupy: grupa + lider;
5. faza rozczarowania – uczucia: rozczarowanie, zwątpienie, frustracja, brak celu, zmęczenie grupą, odosobnienie, zachowanie: refleksja, przeżywanie w samotności, organizacja grupy: rozpad wspólnoty, pozycja lidera jest nieistotna, formalna, rytualna, symboliczna
6. faza współzależności i zaufania – celem grupy jest dojrzała współpraca, sojusz, być razem, zachowanie: naturalnie nakierowane na cel, organizacja: grupa koncentruje się wokół celu, pozycja lidera: kontakt z liderem kiedy jest konieczny, grupa jest samodzielna, moc grupy: adekwatna lokalizacja mocy, role grupowe elastyczne
7. faza rozpadu grupy i powrotu do początku

Znajomość mechanizmów psychologicznych, wpływających na to, co dzieje się w grupie (także tej klasowej), pozwala na efektywniejsze planowanie działań, również edukacyjnych. Współpraca z innymi polega na ciągłym budowaniu, podtrzymywaniu, a także zrywaniu relacji. Wraz z upływem czasu, za sprawą rodzących się sympatii, w grupie dokonują się podziały. Jest to proces naturalny, istotne jest, by tworzące się podgrupy nie zamykały się na pozostałych członków. Dobra komunikacja pomiędzy podgrupami dynamizuje jej rozwój i zapewnia stabilność. Zgodnie z procesem psychologicznym rozwój grupy wyznaczają kryzysy, z których każdy stanowi zamknięcie starego i otwarcie kolejnego etapu życia grupy. Opór poprzedzający kryzys jest zjawiskiem normalnym i cechuje ostrożność i dystans wobec zmian.

W pracy zespołowej uczniowie ujawniają w swoim działaniu cechy, preferencje i atuty, doceniane przez grupę. W ten sposób wyłania się struktura grupy i pełnione w niej role.

W każdej grupie możemy wyodrębnić pewne charakterystyczne role grupowe, choć różnie są nazywane, to łatwo wyróżnić ich charakterystyczne zachowania i cechy¹⁹:

- błazna
- kozła ofiarnego (syndrom ofiary, w grupie spełnia funkcję „bezpiecznika”, „zaworu bezpieczeństwa”)
- lider zadaniowy
- lider sympatii
- dziecko grupowe
- outsider
- adwokata diabła (ciągła opozycja do grupy)
- syndrom dobrego ucznia
- komentator
- sumienie grupy

Na uwagę zasługują też takie role jak: najlepszy uczeń, czynny, najinteligentniejszy, miss klasy, robiący najwięcej na rzecz klasy, przystojny, ulubieniec nauczyciela²⁰.

H. Muszyński²¹ wyodrębnia takie role społeczne funkcjonujące na terenie klasy:

- *poszukiwacz wiedzy – to uczeń podejmujący czynności związane z samodzielnym zdobywaniem wiedzy lub znajdowaniem rozwiązań praktycznych;
- *odkrywca wiedzy – rola odkrywcy wiedzy polega na samodzielnym poznawaniu rzeczywistości, odkrywaniu czegoś i dochodzeniu do własnych wniosków;
- *użytkownik wiedzy – to uczeń, który po opanowaniu jej w wymaganym stopniu, dzieli się nabytymi wiadomościami i umiejętnościami z członkami swojego zespołu lub innych zespołów;
- *rola „specjalisty” i „fachowca” – uczeń, który posiada określone praktyczne umiejętności, zostaje wdrożony przez szkołę do roli fachowca. Uczeń zainteresowany całokształtem przedmiotu nauczania i wykazujący uzdolnienia w danym kierunku zostaje wdrożony do roli specjalisty;
- *rola samouka – polega na samodzielnym podejmowaniu w stosunku do siebie samego tych czynności, które w nauczaniu należą do nauczyciela.

J. Gawlina²² na podstawie badań wyodrębnił następujące role społeczne pełnione w klasie szkolnej:

---

¹⁹ Marek Grondas „Rozwijanie umiejętności wychowawczych” Materiały dla nauczycieli i dyrektorów szkół

²⁰ Janowski A, Stachyra R. Prestiż ucznia wśród rówieśników, Warszawa 1985, s. 91.

²¹ Muszyński H., Dudzikowa M., Praca wychowawcza w toku nauczania, Warszawa 1987, s. 135.

²² Zięba L., Niektóre aspekty podejmowania i spełniania ról społecznych w klasie szkolnej, „Życie szkoły” 1980 nr 4, s. 7.

- Role nastawione na kierowanie i egzekwowanie (przywódca, przewodniczący)
- Role nastawione na wykonywanie obowiązków (wykonawca, podwładny, specjalista)
- Role nastawione na rozrywkę i zabawę (uczestnik gry lub zabawy, partner w zabawie, wodzirej)
- Role nastawione na koleżeństwo (kolega, przyjaciel, opiekun)
- Role karne związane z degradacją społeczną (oferma, lizus, obibok, egoista, maminsynek itp.)

2. Rozwijanie kompetencji społecznych

Do podstawowych umiejętności społecznych, niezbędnych dla efektywnego wdrażania oceniania kształtującego i budowania atmosfery klasowej należy umiejętność komunikacji interpersonalnej zarówno nauczyciela, jak i ucznia. Bez rozwijania tej umiejętności trudno jest mówić o budowaniu przyjaznej atmosfery grupy klasowej. Efektywna komunikacja wymaga, aby uwagi i informacje były formułowane w sposób klarowny i **jednoznaczny**, krytyka zaś – w sposób **konstruktywny**. Tylko taki styl przekazu daje pewność, że zostanie on dobrze zrozumiany, wyraźnie usłyszany i odebrany.

Według Frischalecka (www.grupatrop.pl²³) jednoznaczna komunikacja zachodzi wtedy gdy:

- przy wyrażaniu życzeń dopowiadamy, jaką wagę ma dla nas sprawa, czego dokładnie chcemy;
- przy wyrażaniu złości i obaw skupiamy się na wyrażeniu informacji o naszych odczuciach, nie zagłębiając się w kwestię winy. Posługujemy się komunikatami o sobie (komunikat JA), a nie zarzutami (komunikat TY);
- przy formułowaniu rozmaitych skrótów, niejednoznacznych komunikatów upewniamy się, czy to samo mamy na myśli (np. stosując parafrazę).

Umiejętność wyrażania konstruktywnej krytyki jest niezbędna przy stosowaniu informacji zwrotnej. Aby krytyka nie niszczyła, ale rozwijała:

- krytykujemy „na bieżąco”, bezpośrednio po zachowaniu, którego krytyka ma dotyczyć;
- oddzielamy osobę od działania; krytykujemy to, co uczeń zrobił, a nie to, jaki jest; unikamy porównań z innymi; koncentrujemy się na oczekiwanych efektach;
- patrzymy realistycznie; zwracamy uwagę na te zachowania, które uczeń może zmienić, nie zadawajmy irracjonalnych pytań „dlaczego to robisz?”;
- bądźmy konkretni, nie uogólniamy; unikajmy słów ostatecznych, takich jak „zawsze”, „nigdy”, „wiecznie”; zamiast mówić „nie można ci wierzyć”, powiedzmy „spóźniłeś się drugi raz w tym tygodniu”;

²³ www.grupatrop.pl

- krytykujemy na osobności; publiczne besztanie może stygmatyzować, ale również kreować bohatera; nie warto w kółko powtarzać zarzutów już przekazanych i przyjętych;
- krytykujemy pozytywnie; mówmy, jakie pozytywne zmiany dostrzegamy i wskazujemy to, co należy poprawić.

„Założenia oceniania kształtującego eliminują nadmierną, bezpodstawną krytykę, ograniczają potrzebę przypodobania się. Budują poprawne relacje, wzmacniają samoocenę, neutralizują bezrefleksyjną postawę obronną, przyjmowaną w sytuacji oceny. Ma to pozytywny wpływ na podnoszenie kompetencji ucznia w zakresie słuchania, wymaga jednak od niego posiadania podstawowej umiejętności kontrolowania przekazywanych ustnie treści”- Magdalena Matuszak Ocenianie Kształtujące²⁴.

Jednym z podstawowych narzędzi komunikacji interpersonalnej i narzędziem dydaktycznym w procesie nauczania jest aktywne słuchanie, które wymaga interakcji. Prawdziwe słuchanie to zrozumienie, co mówi druga osoba, co myśli i czego oczekuje. Nie koncentrowanie się na własnych myślach, budowaniu własnej odpowiedzi, konstruowaniu ciętej riposty, ale stosowanie wszystkich dostępnych narzędzi komunikacyjnych w celu zrozumienia pełnego sensu wypowiedzi skierowanej do nas. W tym celu możemy stosować powtórzenia, pytania uszczegółowiające, parafrazowanie, puentowanie oraz całą gamę narzędzi komunikacji niewerbalnej, tj. gesty, mimika, pochylenia ciała, kontakt wzrokowy.

„Kompetencja komunikacyjna usprawnia ucznia, przygotowuje go do diagnozowania problemu, formułowania pytań oraz poszukiwania odpowiedzi. Uczy, że może liczyć na innych, że popełnianie błędów i ich naprawa to naturalny proces społeczny, mobilizuje do zbierania informacji. Pokazuje też, że wiedza nie jest wartością raz nabytą, wymaga modyfikacji i pogłębiania. Podnoszenie tych kompetencji nie musi odbywać się na odrębnych zajęciach, powinno towarzyszyć każdemu zachowaniu komunikacyjnemu charakterystycznemu dla oceniania kształtującego”. Magdalena Matuszak Ocenianie Kształtujące²⁵.

²⁴ www.kig.konin.pl/inowacje

²⁵ www.kig.konin.pl/inowacje

3. Budowanie prawidłowej aktywności ucznia w czasie zajęć jako element rozwijania umiejętności psychospołecznych w grupie

Jak już wspominaliśmy trzecim, niezbędnym elementem budowania pozytywnej sytuacji edukacyjnej jest budowanie prawidłowej aktywności podczas zajęć.

W przekazanych podstawach programowych z przedsiębiorczości i geografii interdyscyplinarnego programu nauczania IBIS autorki dokładnie omówiły metody i narzędzia przeznaczone do zastosowania w trakcie realizacji tematów lekcji.

„Systematyczne aktywizowanie uczniów w czasie lekcji wymaga zastosowania wielu metod aktywizujących jednocześnie. W zależności od grupy należy dokonać wyboru z katalogu metod m.in.:

- pracę z podręcznikiem, w tym przypadku z multibookiem,
- grę edukacyjną multimedialną, stanowiącą integralną część obudowy programu nauczania,
- uczestnictwo w konkursach,
- udział w grach symulacyjnych,
- pogadankę,
- pokaz,
- „burzę mózgów”,
- studium przypadku,
- projekt,
- metodę symulacyjną oraz dyskusję nad wynikami obserwacji i analizy,
- metodę problemową.

W kontekście omawiania oceny kształtującej zaprezentujemy dwa zaproponowane narzędzia: dyskusję i grę. Pierwsza – dyskusja (we wszystkich jej odmianach) – oprócz tego, że jest najczęściej wykorzystywanym narzędziem, niewymagającym nadmiernego przygotowania, jest niezmiernie ważnym elementem rozwijania umiejętności interpersonalnych: komunikacja interpersonalna i przekazywanie informacji zwrotnej. Dyskusja może być wykorzystywana do zinterpretowania i uzgodnienia przekazywanych w grze treści, umiejętności i wiedzy oraz samego wykorzystania gry.

PRAKTYCZNE WSKAZÓWKI ZASTOSOWANIA METODY DYSKUSJI

(wg. Poradnika Model Innowacyjnych Metod dydaktycznych w zakresie szkolnictwa zawodowego. Praca zbiorowa, 2010 r.)²⁶

Metoda dyskusji jest narzędziem aktywizującym uczniów i może być wykorzystywana jako podsumowanie zastosowania gry lub zupełnie niezależnie – jako samodzielna metoda realizacji tematu zajęć. Dobrą inspiracją dyskusji jest pytanie kluczowe. Ta prosta metoda, niewymagająca wielu skomplikowanych przygotowań, daje możliwość włączania oceny kształtującej w sposób angażujący wszystkich uczestników dyskusji. Daje im wpływ na jej kształt i możliwość zaangażowania. Bardzo motywuje do uczestniczenia w dyskusji.

Dyskusja to doskonała metoda nauki wyrażania swojego zdania, argumentowania, treningu okazywania i przyjmowania krytyki, szacunku do przyjmowania poglądów innych niż wyrażane przez ogół uczestników.

Dyskusja uczy precyzyjnego i swobodnego wyrażania myśli w zwartej formie. Uczy słuchania wypowiedzi innych, precyzowania ich znaczenia. To doskonała szkoła argumentacji.

88

Formy dyskusji:

- dyskusja swobodna, w której każdy, kto chce, może zabrać głos. Jest najczęściej stosowaną formą dyskusji klasowej.
- Dyskusja panelowa – rozpoczyna się prezentacją poglądów ekspertów, najczęściej o przeciwstawnych poglądach. Pozostali uczestnicy włączają się w dyskusję moderowaną przez osobę ją inicjującą.
- Dyskusja moderowana – jeden lub kilku moderatorów czuwa nad przebiegiem dyskusji, dbając o jej kontekst tematyczny i zakres czasowy.
- Akwarium – dyskusja prowadzona jest przez kilka osób w kręgu, za którym obserwatorzy analizują przebieg dyskusji. Intencją dyskusji typu „akwarium” jest uczenie się prowadzenia dyskusji w uzgodnionym wymiarze z uwzględnieniem obowiązujących reguł.
- Dyskusja punktowa – prowadzona w podobnej formule do dyskusji typu „akwarium”, ale podlegająca ocenie. Ocenę poprzedza określenie kryteriów sukcesu.
- Dyskusja z zaproszonym gościem – poprzedzona wystąpieniem gościa – polega na zadawaniu mu pytań w określonym przedziale czasowym i formule, np. każdy może zadać tylko jedno pytanie.
- Dyskusja „za” i „przeciw” – nauczyciel dzieli uczniów na zwolenników i przeciwników określonej tezy. Prezentowana teza powinna być jasno sformułowana. Grupa klasowa zostaje podzielona na przeciwników i zwolenników określonego poglądu, którzy poprzez

---

²⁶ Poradnik Model Innowacyjnych Metod dydaktycznych w zakresie szkolnictwa zawodowego. Praca zbiorowa, 2010 r.

wzajemną argumentację usiłują przekonać stronę przeciwną. Dyskusja jest oceniana przez obserwatorów wg przyjętych kryteriów.

- Debata oksfordzka, w formule podobna do dyskusji „za” i „przeciw”, jednak oprócz zwolenników i przeciwników poglądów określonej tezy w dyskusji biorą udział słuchacze. Słuchacze mogą zabierać głos w dyskusji, mogą też zmieniać swoje poglądy w zależności od siły przedstawianych argumentów.

Prawidłowo skonstruowana dyskusja składa się z trzech etapów:

1. Wprowadzenie:
  - zdefiniowanie tematu i celu dyskusji
  - określenie ram czasowych i zasad
  - zainicjowanie dyskusji pytaniem kluczowym
2. Przebieg dyskusji właściwej
3. Podsumowanie: wynik dyskusji, analiza dyskusji, ocena i informacja zwrotna

Wskazówki dla nauczyciela:

1. Pierwsze dyskusje są zazwyczaj bardzo nieśmiałe, brak uczniom zdyscyplinowania, umiejętności precyzowania myśli, rzeczowej argumentacji. Warto wprowadzać je stopniowo, żeby początkowo stanowiły fragment lekcji, np. opinia po przeczytaniu tekście. Ważne, żeby przypominać i przestrzegać podstawowych zasad prowadzenia dyskusji.
2. Kilka razy w semestrze warto poświęcić jej całą lekcję.
3. Warto początkowo zapowiedzieć temat dyskusji.
4. Początkowo to nauczyciel powinien pełnić funkcję moderatora.
5. Bezwzględnie przestrzegać dyscypliny czasowej, umożliwić wypowiedzenie się wszystkim uczniom, doprowadzić dyskusję do punktu końcowego, doprecyzowując go.

Praktyczne wskazówki dotyczące rozwijania kompetencji z wykorzystaniem metody GIER

Co to jest gra edukacyjna i jak można ją wykorzystać w szkole?

Na gry w szkole nadal patrzy się dość podejrzliwie. Podejrzliwie też do grania pochodzą rodzice. Nic w tym dziwnego, jeśli przyjrzymy się statystykom: w Stanach Zjednoczonych 99% chłopców poniżej 18 roku życia i 94% dziewczynek w tym wieku deklaruje, że gra w gry komputerowe regularnie. Przeciętny nastolatek, przed ukończeniem 21 roku życia, spędzi na graniu 10 000 godzin, co odpowiada mniej więcej ilości czasu, który spędzi w szkole do ukończenia liceum. Gry stanowią zatem dla szkoły sporą konkurencję w wojnie o czas i uwagę

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

młodych ludzi. Dlaczego tak często wygrywają tę bitwę? Bo potrafią angażować za pomocą kilku prostych mechanizmów:

- dostarczają precyzyjnie określonego i konkretnego celu;
- pozwalają na bezpieczne popełnianie błędów;
- dostarczają natychmiastowej informacji zwrotnej na temat postępów gracza;
- dają możliwość dochodzenia do mistrzostwa we własnym tempie i na własnych warunkach (przy zachowaniu ściśle określonych zasad, które stają się dla gracza mobilizującym wyzwaniem);
- wykorzystują mechanizm luki informacyjnej, czyli sytuacji, w której gracz wie, że czegoś nie wie;
- dostarczają przyjemności, są źródłem zabawy.

Przy odpowiednim wyważeniu tych czynników, gra oddziałuje silnie na motywację wewnętrzną gracza zamiast na motywację zewnętrzną. Oznacza to, że jest on bardziej skłonny wykonywać dane zadanie nie dla jakiejś nagrody (lub dlatego że chce uniknąć kary), ale dla samej przyjemności, którą czerpie z pracy nad danym zadaniem. Stan skupienia, nastawienia na cel i ekscytacji, który wówczas powstaje, jest określany jako *flow*²⁷. Stan ten jest także związany z zasobami, do których mają dostęp gracze, ponieważ powstaje też w zależności od tego, jak bardzo oddziałujemy na motywację wewnętrzną gracza, zamiast na zewnętrzną. W potocznym rozumieniu tego, jak mogą być dostarczane zasoby do osoby, która wykonuje dane zadanie, jasne jest, że raczej dodaje się tych zasobów tam, gdzie ludzie radzą sobie najslabiej, po to, żeby ich wspomóc. W grach jednak najczęściej dąży się do tego, żeby dostarczać zasobów (nagród) tym, którzy radzą sobie najlepiej. Przykładowo – jeśli gracz prowadzi farmę, to może się okazać, że przejdzie do następnego poziomu, jeśli zużyje jak najmniej zasobów (np. wirtualnych pieniędzy). Dzięki temu gracz nie odczuwa konfliktu między dwoma rodzajami motywacji (zdobywaniem zasobów i promocją na wyższy poziom).

W szkole nadal stosunkowo trudno jest doprowadzić do takiej sytuacji, w której uczniowie będą pracowali dla samej przyjemności uczenia się. Najczęściej ich motywacje są związane z ocenami, jakie dostają, aprobatą nauczycieli lub rodziców oraz strachem przed konsekwencjami niezaliczonych egzaminów. Szkoła zatem bazuje na motywacjach zewnętrznych, mniej skutecznych w dłuższej perspektywie, chociaż często niestety bardzo

---

²⁷ Csikszentmihalyi, Michail. (1990). *Flow: The psychology of optimum experience*. New York: Harper Perennial.

skutecznych doraźnie. Dlatego warto wykorzystywać mechanizmy stosowane w grach do tego, żeby lepiej motywować, ale także bardziej angażować w wykonywanie poszczególnych zadań.

Można z tych mechanizmów korzystać w trojaki sposób:

1. Używając samych zasad i założeń stosowanych w grach do osiągania celów z samą grą niezwiązanymi. Taki zabieg to tzw. gamifikacja (*gamification*), tłumaczona na polski także jako grywalizacja. Jest ona coraz powszechniej używana w marketingu, a na pole edukacji najczęściej przynosi np. punkty zamiast ocen, zadania i ćwiczenia dostarczane w formie misji ubranych często w atrakcyjną narrację przyciągającą uwagę uczniów, a także różnego rodzaju odznaki i inne zróżnicowane nagrody za poszczególne osiągnięcia.
2. Projektując gry razem z uczniami, proponujemy im rodzaj pracy podobny do pracy z projektem uczniowskim, z tą różnicą, że efektem projektu jest gra komputerowa, strategiczna, planszowa czy miejska. Tu uczniowie zdobywają różnego rodzaju kompetencje związane z pracą w grupie, komunikacją, gromadzeniem, selekcjonowaniem i wykorzystywaniem informacji oraz rozwiązywaniem postawionych przed nimi problemów. „Przy okazji” oczywiście zdobywają wiedzę na dany temat. Jeśli gra dotyczy zagadnień związanych z prawami obywatelskimi lub historią miasta czy regionu, to uczniowie – w atmosferze zabawy – zdobędą bardzo konkretną dawkę wiedzy i umiejętności.
3. Trzeci sposób wykorzystania gier w edukacji to używanie gotowych gier komercyjnych lub specjalnie przygotowanych gier edukacyjnych na zajęciach w szkole lub pomocniczo jako dodatkowe zadanie dla uczniów. Takie gry pozwalają nauczycielowi na stworzenie kontekstu do wprowadzenia danego tematu, dostarczają pretekstu do dyskusji lub służą uatrakcyjnieniu tematu, który uczniom może się wydawać trudny lub mało interesujący. Gry potrafią przekonać do takich trudniejszych momentów w edukacji właśnie dlatego, że dostarczają rozrywki, przyjemności i wprowadzają w każdy temat poprzez zabawę.

Gra „Okręt Wiedzy” jest zatem przykładem gotowej gry, którą nauczyciel może wykorzystać według własnego uznania i w zakresie, jaki będzie dla niego najbardziej efektywny na danym etapie omawiania materiału.

Czy to ma znaczenie, że gra ta jest specjalnie zaprojektowaną grą edukacyjną, a nie zwykłą, rozrywkową grą? Ma, jeśli dostrzeżemy, czym różnią się gry edukacyjne od innych gier. Po pierwsze, gry edukacyjne mają konkretny, edukacyjny, związany z określonym tematem cel, który jest podobny do celów wyznaczanych przez nauczyciela przygotowującego zajęcia czy scenariusz lekcji dla swoich uczniów. Przygotowanie gry edukacyjnej zaczyna się właśnie od określenia, czego dokładnie ta gra ma graczy nauczyć. Po drugie, gra edukacyjna realizuje te cele nie poprzez dostarczanie informacji wprost, ale przy okazji rozgrywki, która ma być dla gracza przede wszystkim atrakcyjna i przyjemna – wiadomości i wiedza pojawiają się w takiej grze niejako przy okazji, jako część narracji, a nie jako jej centralny element. Po trzecie wreszcie, efekty, wyniki osiągnięte w grze edukacyjnej, muszą zostać przez nauczyciela (lub inną osobę) odpowiednio omówione. Najczęściej bowiem sama gra nie dostarcza wystarczającej ilości informacji zwrotnej pozwalającej na samodzielne uporządkowanie zdobytej wiedzy.

Komentarz nauczyciela, który jest przewodnikiem po danym temacie i ekspertem w danej dziedzinie, jest niezbędny także dla emocjonalnego „wyjścia z roli”, podobnie jak w przypadku pracy metodą dramy. Gra bowiem angażuje bardzo często także emocjonalnie (taka zresztą jest jedna z jej głównych funkcji). I jeśli porusza trudne tematy – np. tak jak gra zwracająca uwagę na trudne warunki w obozach dla uchodźców w Darfurze (*Dying Farfur*) – młodszy gracz powinien mieć okazję do tego, aby odreagować trudne emocje, przestrzeń do porozmawiania o nich, do omówienia tego, dlaczego się one pojawiają. Oczywiście nie wszystkie gry edukacyjne poruszają tak trudne tematy, ale warto mieć na uwadze, że ze względu na dość silne mechanizmy angażujące gry wymagają czasami przewodnika, mentora, który pomoże uczniowi w głębszym zrozumieniu tematu.

A zatem, aby w pełni skorzystać z walorów edukacyjnych danej gry, powinniśmy:

1. określić cele edukacyjne gry;
2. przeanalizować jej przebieg i sposoby dostarczania informacji zwrotnej;
3. podsumować grę, omówić jej wyniki lub procesy w niej zachodzące.

Cele edukacyjne gry „Okręt Wiedzy”

Jak wspomniano wcześniej, gra edukacyjna tym między innymi różni się od gry rozrywkowej, że ma określone cele edukacyjne. Przy czym warto pamiętać, że nauczyciel może

---

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

samodzielnie „dorobić” cele edukacyjne do gry, która takich celów w założeniach jej twórców nie miała. Tak będzie w przypadku, kiedy decydujemy się na wykorzystanie gotowej gry jako pretekstu do dyskusji w klasie lub jako pomocy przy wprowadzeniu danego tematu na zajęciach (np. gra *Europa Universalis* lub *Cywilizacja* na historii czy geografii).

Nauczyciel, zestawiając cele edukacyjne, które może zrealizować gra „IBIS” z celami zawartymi w programach nauczania geografii i przedsiębiorczości, może lepiej zaplanować to, na jakim etapie i w jakim zakresie chce wykorzystać grę na zajęciach.

Cele edukacyjne gry „Okręt Wiedzy”:

- uczeń poszerzy wiedzę z geografii i przedsiębiorczości w zakresie, który obejmuje treść modułów gry (patrz: załącznik nr 4 Okręt Wiedzy – instrukcja);
- uczeń wykorzysta tę wiedzę do podejmowania decyzji w ramach oferowanych przez moduły gry, rozwijając w ten sposób umiejętności analityczne;
- uczeń będzie potrafił wytłumaczyć, jakie praktyczne zastosowanie może mieć wiedza zdobyta podczas rozgrywki;
- uczeń zwiększy swoją motywację do zdobywania wiedzy z dziedziny przedsiębiorczości i geografii.

Przebieg i mechanizmy informacji zwrotnej wbudowane w grę „Okręt Wiedzy”

Główne założenia gry:

1. Gra jest elementem dodatkowym, uzupełniającym dla programu nauczania – nie wyczerpuje wszystkich tematów w nim poruszanych i nie jest obowiązkowym zadaniem do realizacji w klasie. Nauczyciel sam decyduje, czy i w jakim zakresie z niej skorzysta.
2. Celem gry jest osiągnięcie jak najwyższego zysku w ciągu określonej liczby tur. Równie ważna jak zysk jest reputacja firmy: im wyższa, tym ciekawsze, bardziej opłacalne propozycje inwestycji otrzyma gracz.
3. Rozgrywka składa się z 9 modułów związanych z inwestycjami i jednego modułu centralnego służącego do zarządzania wirtualną firmą.
4. Część inwestycji jest obliczona tak, aby przyniosła pewny zysk, po to żeby wprowadzić gracza w dany temat i zaangażować w grę.
5. Raz na jakiś czas gracz dostanie możliwość zainwestowania w bardziej ryzykowne przedsięwzięcia, których powodzenie będzie musiał ocenić samodzielnie na podstawie dostarczonych mu informacji.
6. Oprócz pieniędzy gracz zdobywa także reputację, dzięki której widać, czy podejmuje on swoje decyzje z uwzględnieniem ochrony środowiska, praw pracowniczych, etc.
7. Gracz będzie miał wirtualnego doradcę, który podpowiada, co można w danym momencie zrobić, jakie ma możliwości, co może kupić i dlaczego.
8. Gracze nie widzą się nawzajem, nie ma rankingu pokazującego, kto radzi sobie najlepiej, ale gra stwarza możliwość pokazania graczom wirtualnego rankingu, który ma spełniać funkcję motywującą.

Jak zaznaczono wcześniej w przewodniku, dobra informacja zwrotna zawiera cztery elementy:

- wskazanie i docenienie dobrych elementów pracy,
- odnotowanie tych elementów pracy, które wymagają poprawy lub dodatkowej pracy ucznia,
- udzielenie wskazówek, w jaki sposób uczeń powinien tę pracę (bądź jej elementy) poprawić,
- wskazanie kierunku, w którym uczeń powinien dalej pracować.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Każda dobra gra także spełnia te warunki i między innymi z tego względu jest doskonałym narzędziem edukacyjnym. Informacja zwrotna w grach jest przede wszystkim ciągła i natychmiastowa – gracz zazwyczaj bardzo szybko po wykonaniu danego zadania wie, czy jego zachowanie jest skuteczne i czy przynosi mu profity (punkty, przedmioty, wirtualne pieniądze) lub podnosi jego status. To sprawia, że grając, szybko się uczymy – nie musimy wykonać dużej liczby ruchów, aby przekonać się, że są one skuteczne. W grze „Okręt Wiedzy” jest podobnie: mimo że gracz sam decyduje o tym, kiedy zakończyć daną turę gry, to bardzo szybko może przekonać się o sukcesie swoich inwestycji. Jest także od razu informowany o tym, dlaczego jego decyzje okazały się niekorzystne dla przedsiębiorstwa. Ma zatem szansę dość szybko zorientować się, że podejmowanie pozornie korzystnych decyzji bez uważnego przyjrzenia się czynnikom ryzyka może zaowocować stratami nie tylko finansowymi, ale także związanymi ze statusem (reputacją) czy brakiem możliwości zdobycia konkretnych umiejętności.

Gra „Okręt Wiedzy” informuje ucznia o jego postępach za pomocą:

- zysków lub strat finansowych będących skutkiem inwestycji;
- statystyk pokazujących postępy jego i innych graczy, z którymi może się porównać;
- reputacji odzwierciedlającej to, jaki walor etyczny mają decyzje podejmowane przez gracza (czy np. ma na uwadze środowisko naturalne lub prawa pracownicze).

95

Wskazują one na to, jakie zachowania gracza przynoszą mu zyski, a jakie nie. Innymi słowy – wskazuje i docenia konstruktywne elementy pracy. Dzięki nim gracz może także zorientować się, gdzie ma deficyt i dążyć do jego uzupełnienia.

Dodatkowa informacja zwrotna jest podawana także poprzez wirtualnego doradcę, który towarzyszy mu podczas całej gry, również wtedy, gdy gracz podejmie kilka z rzędu bardzo niekorzystnych decyzji inwestycyjnych skutkujących znacznymi stratami finansowymi. Gra – zgodnie z założeniami oceny kształtującej – podpowiada graczowi kierunki dalszej pracy i sposoby na poprawę jego wyników.

UWAGA! Gracze zawsze różnią się od siebie pod względem tego, co jest dla nich ważne i atrakcyjne w grze. Jedni będą dążyć do maksymalnego zysku finansowego, nie oglądając się na prawa pracowników, ekologię i zrównoważony rozwój. Inni natomiast będą bardziej zainteresowani tym, żeby podnosić za pomocą inwestycji status swojej spółki i wzmacniać wizerunek siebie jako odpowiedzialnego inwestora, a nie rekina biznesu. Oba podejścia są dopuszczalne w tej grze i żadne nie jest lepsze od drugiego. Warto o tym jednak pamiętać przy

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

ocenianiu decyzji uczniów i rozmowach o wynikach, jakie osiągają w grze. Nie możemy oceniać jednoznacznie ich decyzji – chcemy jedynie poddać refleksji to, JAK się uczą i jakie wnioski wyciągają z podejmowanych przez siebie decyzji.

Wszystkie te elementy informacji zwrotnej dają też szansę uczniom z trudnościami edukacyjnymi na granie we własnym tempie i zdobywanie doświadczenia i wiedzy zgodnie z celami edukacyjnymi gry. Wszystkie informacje dotyczące potencjalnych inwestycji są podawane w sposób klarowny, jasny i jak najbardziej przejrzysty dla każdego gracza, a w przypadku trudności z podejmowaniem decyzji, wirtualny doradca wskazuje kierunki, w których gracz może podążać. Najważniejsze jednak w przypadku uczniów mających trudności w opanowaniu materiału jest to, że mogą oni dzięki tej grze w ogóle doświadczyć pozytywnej, podanej w atrakcyjnej formie sytuacji edukacyjnej bez presji i stresu towarzyszącego tradycyjnym formom nauczania. Gra poprzez fakt, że działa na emocje, pobudzając pozytywne wrażenia graczy, mobilizuje ich do wysiłku i sprawia, że nauka staje się po prostu przyjemna.

Narzędzia przydatne przy omawianiu edukacyjnych efektów gry

Jak wspomniano wyżej, cechą (każdej) gry jest między innymi to, że ma ona wbudowane mechanizmy informacji zwrotnej, które pozwalają graczom na nieustanne monitorowanie swoich postępów.

Mechanizmy informacji zwrotnej oferowane przez grę „Okręt Wiedzy” można zatem z powodzeniem wykorzystać jako dodatkowe źródło wiedzy o postępach uczniów w nauce geografii i przedsiębiorczości. Jednak czym innym jest informacja zwrotna dostarczona przez grę uczniowi, a czym innym informacja, której potrzebuje nauczyciel, jeśli chce użyć gry do poszerzenia i urozmaicenia realizowanego programu nauczania.

Ta pierwsza, jak zaznaczono wcześniej, pokazuje graczowi, jak sobie radzi z wirtualnymi inwestycjami, jak odnosi się do swoich wirtualnych pracowników, jaki ma stosunek do środowiska naturalnego i czy uważnie podąża za wskazówkami wirtualnych doradców. Nauczyciel natomiast chce ponadto wiedzieć, czy grając, uczniowie przyswajają wiedzę na tematy poruszone w grze i czy są tą wiedzą bardziej zainteresowani, niż gdyby w grę nie grali. Zazwyczaj nie stosuje się dodatkowych narzędzi sprawdzających zaangażowanie uczniów oraz przyrost ich wiedzy po tym, jak pracowali z grą edukacyjną. Jedynymi wskaźnikami, które mogą

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

w przybliżeniu pokazać te zmienne, są obserwowane i notowane przez nauczyciela wyniki sprawdzianów, egzaminów i prac domowych z danego przedmiotu. Można jednak próbować tak projektować różne dodatkowe zadania i ćwiczenia, żeby przekonać się, jak uczniowie radzą sobie w grze i czy „wyciągają” z niej konkretne, powiązane z danym przedmiotem informacje. Dużym błędem byłoby natomiast konstruowanie i przeprowadzanie klasówek, sprawdzianów, testów czy innych form egzaminowania specjalnie po to, aby sprawdzić, czego uczniowie nauczyli się podczas grania w grę. Nauczyciel stosując takie metody, zniwelowałby jedną z najważniejszych cech gry – to, że podaje ona edukacyjny materiał w formie zabawy i rozrywki.

Gra „Okręt Wiedzy” za pomocą generowanych statystyk może pomóc nauczycielowi zorientować się w ogólnym przebiegu gry. Warto jednak pamiętać, że te zestawienia powinny spełniać jedynie funkcję informacyjną, być punktem wyjścia do rozmowy o wynikach uczniów i sposobie, w jaki podejmują decyzje w grze. Jeśli nauczyciel chce monitorować postępy uczniów w grze i/lub wykorzystywać ich doświadczenie i zdobytą przez nich wiedzę na lekcji, może umówić się z nimi, że np. raz w tygodniu będzie prosił ich o wygenerowanie raportu pokazującego to, jak inwestują i jakie mają zyski i osiągnięcia. Taki raport może być punktem wyjścia do dyskusji nad jedną konkretną lub kilkoma inwestycjami, w które uczniowie zdecydowali się wejść w grze. Jeśli np. okaże się, że kilkoro uczniów podjęło podobne, ryzykowne decyzje, warto je omówić na forum grupy i zapytać jakie motywacje stały za ich działaniem. Taka rozmowa może być pretekstem do tego, żeby przeprowadzić lekcję uzupełniającą na dany temat, np. dewastacji zasobów naturalnych w danym regionie lub roli kobiet w krajach Islamu. Jeśli jednak nauczyciel chciałby rozbudować omówienie gry o dodatkowe ćwiczenia, może skorzystać na przykład z poniższych dwóch propozycji.

Oto dwa dodatkowe narzędzia, które pomogą nauczycielowi w monitorowaniu tego, jak uczniowie radzą sobie z analizowaniem i wykorzystywaniem informacji, które zdobywają podczas rozgrywki. Dzięki nim, korzystając z możliwości edukacyjnych oferowanych przez grę, możliwe jest realizowanie programu nauczania obu przedmiotów. Jednocześnie, proponowane ćwiczenia/scenariusze są skonstruowane zgodnie z koncepcją oceniania kształtującego i pozwalają nauczycielowi na sformułowanie informacji zwrotnej dla ucznia.

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Co i jak zrobiliśmy?	<i>Które z zadań i działań udało się zespołowi zrealizować? Kto był w to zaangażowany (wykonawcy)? Z jakich źródeł informacji, materiałów i zasobów korzystali uczniowie? Jak przebiegała realizacja przeprowadzonych działań lub zadań? Kto im pomógł? Jakie efekty (produkty) powstały w wyniku podjętych działań?</i>
Co stanowiło dla nas trudność i jak ją pokonaliśmy?	<i>Jakie trudności uczniowie napotkali i jak je rozwiązali? Których zadań i działań nie udało się zrealizować?</i>
Czego się nauczyliśmy?	<i>Uczniowie wskazują, czego się dowiedzieli lub nauczyli, jakie umiejętności zdobyli.</i>

BIBLIOGRAFIA

Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Refleksje, pod redakcją G Mazurkiewicza, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.

A. Kozak, *Proces grupowy. Poradnik dla trenerów nauczycieli i wykładowców*, Gliwice, 2010.

Rozwijanie umiejętności wychowawczych. Materiały dla nauczycieli i dyrektorów szkół, M. Grondas, Kraków 2004.

Poradnik Model Innowacyjnych Metod Dydaktycznych, praca zbiorowa pod red. E. Grzelak, Konin 2010. www.kig.konin/inowacje

P. Black, Ch. Harrison, C.LEE, B. Marshall, D. Wiliam, *Jak oceniać, aby uczyć?*, Warszawa, 2006 www.ceo.org.pl

W. Okoń, *Słownik Psychologiczny*, Warszawa, 1981.

B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2002.

K. Stróżyński, *Ocenianie szkolne dzisiaj*, WSzPWN, Warszawa 2003.

E. Kosińska, *Ocenianie w szkole: krótki poradnik psychologiczny*, Kraków 2000.

Z. Jaworski, *Zarys problemu oceny szkolnej w wychowaniu fizycznym*, Wychowanie Fizyczne, Sport 1968.

D. Sołtys, M.K. Szmigiel, *Doskonalenie kompetencji nauczycieli w zakresie diagnozy edukacyjnej*, Kraków 1999.

Kalandyk, Czetwertyńska, *Ocenianie kształtujące – nowe spojrzenie na nauczanie*, Warszawa, 2006.

Muszyński h., Dudzikowa M., *Praca wychowawcza w toku nauczania*, Warszawa 1987 str.135

Janowski A., Stachyra R., *Prestiż ucznia wśród rówieśników*, Warszawa 1985 str.91

L. Zięba, *Niektóre aspekty podejmowania i spełniania ról społecznych w klasie szkolnej*, „Życie szkoły”, 1980 nr 4, s.7.

E. Nęcka, *Trening twórczości*, Gdańsk 2008.

M. Taraszkiewicz, *Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, Warszawa 2002

M. Taraszkiewicz, *Metody aktywizujące procesy uczenia się w szkole*, Trendy. Internetowy magazyn CODN nr 1/2005

Zespół autorski i merytoryczny projektu IBIS

Interdyscyplinarna Bez Barrier Interaktywna Szkoła

Anna Kowalska

Anna Lach

Anna Grzybowska

Monika Fibich

Teresa Tracz-Zielińska

Katarzyna Mijkowska

Piotr Głogowski

Małgorzata Serafin

Magdalena Kempieński

Edyta Cieplichowicz

Iga Zielińska

100

„IBIS – Interdyscyplinarna Bez barier Interaktywna Szkoła”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Fundacja DRABINA ROZWOJU
ul. Dobra 5/2, 00-384 Warszawa
tel.: 022 646 48 38; fax 022 646 48 38
e-mail: fundacja@drabina.org www.drabina.org